Uloga organizacija civilnog društva u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja

Bošnjak, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:882205

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Odsjek za pedagogiju

DIPLOMSKI RAD

Uloga organizacija civilnog društva u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja

Studentica: Lucija Bošnjak
Mentorica: doc. dr. sc. Jasmina Božić
Komentorica: dr. sc. Ana Širanović

Zagreb, listopad 2018.

SADRŽAJ

1. Uvod 2
2. Teorijsko – konceptualni okvir istraživanja 3
2.1. Civilno društvo 3
2.1.1. Pojmovno određenje civilnog društva 3
2.1.2. Struktura civilnog društva 5
2.1.3. Uloga i djelovanje civilnog društva 7
2.2. Civilno društvo i obrazovanje 9
2.2.1. Civilno društvo i obrazovanje: temeljne ideje 9
2.2.2. Uloga civilnog društva u odgoju i obrazovanju 12
2.3. Civilno društvo u Hrvatskoj 16
3. Ciljevi i svrha 18
4. Metodologija 19
4.1. Uzorak i način prikupljanja podataka 19
4.1.1. Obilježja ispitanika 19
4.2. Instrument - varijable i način operacionalizacije 20
5. Rezultati i rasprava 22
5.1. Struktura udruga 22
5.2. Odgojno – obrazovna područja i način djelovanja udruga 25
5.3. Suradnja udruga s odgojno – obrazovnim ustanovama 29
5.4. Uloga udruga u području odgoja i obrazovanja 43
5.5. Prepreke u radu i u suradnji udruga s odgojno-obrazovnim ustanovama 57
6. Zaključak 63
7. Popis literature 67
PRILOZI 69
SAŽETAK 79

1. Uvod

Organizacije civilnog društva imaju sve veću ulogu u društvenom životu, primarno zbog njihova doprinosa općem dobru društva i zajednice te izražavanja i ostvarivanja partikularnih interesa pojedinaca i grupa. Budući da je civilno društvo kompleksno područje, ovaj rad je fokusiran samo na udruge, kao oblik nevladinih organizacija. Lalić (2006) definira nevladine organizacije kao: „...organizirane, kolektivne aktere civilnoga društva, dakle one aktere u javnoj sferi koji, kako bi unaprijedili dobro neke skupine ili opće dobro, izražavaju i promiču interese koji se ne mogu (valjano izraziti) i promicati isključivo mehanizmima tržišta i države“ (Lalić, 2006: 64). U ovome radu, naglasak je na udrugama koje djeluju u području odgoja i obrazovanja. Organizirana uključenost građana u obrazovanje, koje je primarno javno pitanje, jasan je pokazatelj snage civilnog društva (Meyer i Boyd, 2010).

Rose (2007) navodi kako se djelovanja udruga u području odgoja i obrazovanja često povezuju s neformalnim obrazovanjem koje je kod nekih autora prikazano u pozitivnom svjetlu, dok je formalno obrazovanje više karakterizirano negativnim konotacijama. Civilno društvo u području obrazovanja nudi neophodnu alternativu formalnom obrazovanju koje iskazuje visok stupanj uniformnosti metoda, sadržaja, vrijednosti i vjerovanja (Meyer i Boyd, 2010). Također, brojne udruge su usmjerene osnaživanju marginaliziranih društvenih skupina u provođenju obrazovnih programa. Na taj način, obrazovni programi od strane udruga nesumnjivo doprinose demokratizaciji društva (Sutton i Arnove, 2004). Kroz svoje projekte, udruge su povezane s lokalnim kontekstom te se fokusiraju na pitanja što građani žele za svoju djecu, koje su prepreke pristupu obrazovanju, sudjelovanju i ostvarivanju kvalitete te kako institucije mogu biti osnažene i decentralizirane (AKF, 2007).

Što se tiče direktne suradnje s formalnim sustavom odgoja i obrazovanja, organizacije civilnog društva mogu imati kapacitete i znanja kojima se može doprinijeti stručnom usavršavanju nastavnog osoblja iz raznih područja, organiziranju uspješnih obrazovnih programa, kreiranju obrazovnih materijala i inovativnih strategija u području kurikuluma.

Cilj ovog rada jest ispitati strukturu udruga koje djeluju u području odgoja i obrazovanja, specifična područja i načine djelovanja, suradnju s odgojno – obrazovnim ustanovama, širu ulogu u području odgoja i obrazovanja te prepreke s kojima se udruge susreću. Time će se dobiti uvid u rad i doprinos civilnog društva koje je neizostavan aspekt svih demokratskih društava te u razumijevanje područja izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja, odnosno neformalnog obrazovanja.

2. Teorijsko – konceptualni okvir istraživanja

2.1. Civilno društvo

2.1.1. Pojmovno određenje civilnog društva

Pojam „civilno društvo“ zadobiva svoje moderno značenje u novovjekovnoj prirodno pravnoj teoriji 17. i 18. stoljeća, a konačno se uobličuje u političkoj ekonomiji i socijalnoj filozofiji 18. i prve polovice 19. stoljeća (Zakošek, 1991). To moderno značenje pojma nastaje transformacijom tradicionalnog (aristotelijanskog) pojma građanskog društva (*societas civilis*), koje je još sadržano u socijalnoj i političkoj filozofiji prije Francuske revolucije, te radikalnim raskidom s tom tradicijom i njezinim zaboravom u poslijerevolucionarnom razdoblju. Pojam civilnog društva izvorno znači „udruženje“, „općinu“ odnosno „zajednicu“ građana kao političku zajednicu, tj. najviši (i ujedno „prirodni“) oblik združivanja slobodnih građana radi zajedničkog odlučivanja o (političkim) poslovima zajednice (Zakošek, 1991). Civilno društvo je dobilo na važnosti i utjecaju potkraj osamdesetih godina prošlog stoljeća u kontekstu transformacije bivših socijalističkih zemalja.

Civilno društvo i povezani koncepti kompleksni su fenomeni prilično nejasno određeni te se njihovo značenje povijesno mijenjalo. Najčešće, oni obuhvaćaju organizacijske oblike izvan države i tržišta, a katkad i obitelji (Lorentzen, 2010, prema Bežovan i Matančević, 2017). Muukkonen (2009, prema Bežovan i Matančević, 2017) navodi kako unatoč interesima akademske zajednice za civilno društvo u posljednjih trideset godina, još nema međunarodne ili pak interdisciplinarne suglasnosti o nazivu ovog akademskog područja i njegovim specifičnim istraživačkim ciljevima.

Civilno se društvo danas uobičajeno definira kao skup institucija, organizacija i pojedinaca, smještenih između obitelji, države i tržišta, u kojima se građani dobrovoljno udružuju radi unapređivanja zajedničkih interesa (Anheier, 2005). Prema Bežovan i Matančević (2017) civilno je društvo društvo građana, njihovih inicijativa, skupina i organizacija koje imaju svoj ustroj, vlastitu upravu, neprofitni status, u svoje aktivnosti uključuju volontere, građani se u njih dobrovoljno učlanjuju, a različiti im dionici stoga daju materijalne potpore.

Jedna od najcitiranijih definicija civilnog društva jest ona Michaela Walzera, prema kojoj je civilno društvo „...prostor neprisilnog čovjekovog udruživanja i također niz s tim povezanih mreža – formiranih po volji obitelji, vjere, interesa, ideologija –koje ispunjavaju taj prostor“ (1995, prema Bežovan, 2004:15). Prema Habermasu, civilno se društvo sastoji od onih više-manje spontano nastalih udruženja, organizacija i pokreta koji preuzimaju odjek što ga problematična društvena stanja nalaze u privatnim životnim područjima, kondenziraju ga i s pojačanim naglaskom prosljeđuju političkoj javnosti; jezgru civilnog društva čini sustav udruženja (Šalaj, 2006). „Tijekom 20. stoljeća, civilno društvo se povezuje s idejama građanstva (Elias, 1994), popularne participacije i građanskog mentaliteta (Verba et al, 1995), javnom sferom (Habermas, 1992), socijalnim kapitalom (Putnam, 2000: Coleman, 1990), kulturom (Gramsci, 1971) i zajednicom (Etzioni, 1971)“ (Anheier, 2005: 21).

U normativnom smislu, civilno društvo se često poistovjećuje s dobrim društvom u kojem su građani vođeni civilnošću i civilnim vrlinama (Bežovan, 2004; Zimmer, 2004, prema Bežovan i Matančević, 2017). Civilno društvo je shvaćeno kao izraz samoorganizacije, slobode udruživanja i samoregulacije.

Nadalje, neki autori (Kocka, 2004; Zimmer, 2004, prema Bežovan i Matančević, 2017) ističu kako je civilno društvo društveno “ljepilo”, odnosno bitan preduvjet izgradnje socijalnog kapitala, socijalne kohezije, integracije i funkcioniranja demokracije. Socijalni kapital se odnosi na povjerenje, društvena pravila, mreže te se kako Putnam (2000, prema Bežovan i Matančević, 2017) ističe, akumulira u neposrednim odnosima i posredovanjem licem u lice i dobrovoljnih udruga koje oblikuju civilno društvo.

Osim pojma civilno društvo, u literaturi se često koriste pojmovi treći sektor te neprofitni sektor. Pojam trećeg sektora zasebno uvode Etzioni i Levitt početkom 70-ih godina prošlog stoljeća polazeći od argumenata o neuspjehu tržišta i socijalne države u osiguranju socijalne zaštite (Bežovan i Matančević, 2017). Neprofitni sektor je karakterističan za ekonomske teorije te je to organizacijski pristup koji računa s mezorazinom društva (Anheier, 2005). Ovi pojmovi polaze od pretpostavke da su država i tržište temeljne društvene institucije te stoga civilno društvo čini treći sektor koji je shvaćen kao rezidualna kategorija za manifestacije koje ne pripadaju tržištu ni državi.

Bitno je naglasiti da iako se treći i neprofitni sektor često upotrebljavaju kao sinonimi, sama koncepcija trećeg sektora se razlikuje s obzirom na različite tradicije. Tako se u američkoj perspektivi naglašava vrlina civilnosti, u Ujedinjenom Kraljevstvu treći sektor se odnosi na prostor između javnog i privatnog sektora, a u kontinentalnoj Europi se ističe posredujuća i hibridna priroda neprofitnih organizacija (Bežovan i Matančević, 2017).

2.1.2. Struktura civilnog društva

Struktura civilnog društva obuhvaća široko područje djelovanja različitih organizacija i udruženja. Stubbs (1999, prema Šepetavec, 2012) dijeli strukturu civilnog društva na udruge građana (klubovi, zborovi, razna društva), profesionalne nevladine organizacije (telefoni za psihološku pomoć, programi za prevenciju pomoći i slično) te politizirano civilno društvo (organizacije za zaštitu ljudskih prava, udruge za praćenje izbora).Kada je riječ o pravnom ustroju organizacija civilnog društva u Hrvatskoj, govorimo o udrugama, zakladama i fundacijama, privatnim ustanovama, sindikatima i udrugama poslodavaca, organizacijskim oblicima vjerskih zajednica, ali i o raznim vrstama neformalnih građanskih inicijativa.

U literaturi se pojam neprofitnih organizacija često upotrebljava kao sinonim za organizacije civilnog društva. Vidović (2006, prema Šepetavec, 2012) navodi kako se nevladine organizacije ne mogu izjednačavati s neprofitnim sektorom budući da su pod

tim pojmom obuhvaćene i organizacije koje se u svojem djelovanju više usmjeravaju na pružanje usluga (npr. muzeji, sveučilišta, bolnice) nego na zastupanje (engl. *advocacy*) koje se ističe kao bitno obilježje nevladinih organizacija. Nadalje, naziv neprofitne organizacije je često povezan s poreznim statusom organizacija civilnog društva koje karakteriziraju određeni porezni propisi. Bežovan i Matančević (2017), s druge strane navode kako se neprofitne organizacije (ili organizacije trećeg sektora) definiraju kao infrastruktura civilnog društva, kao prostor samoorganizacije i proizvodnje socijalnoga kapitala, sukladno načelu supsidijarnosti.

Nadalje, do svojevrsne konfuzije dolazi kod pojmova nevladine organizacije i udruge. Nevladine organizacije u svom radu naglašavaju odvojenost od vlade i vladinog utjecaja.Udruga (eng. *association*) označava organizaciju kao "posebnu pravnu osobu" koju osnivaju građani radi "rješavanja socijalnih problema u zajednici ili radi bilo kojega drugog posebnog interesa" (Šepetavec, 2012: 56). Prema Zakonu o udrugama (NN 74/14, Članak 4), udruga je "svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode i održivi razvoj, te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja".

Lalić (2006) koristeći pojam nevladine organizacije kao sinonim za udruge definira nevladine organizacije kao: „...organizirane, kolektivne aktere civilnoga društva, dakle one aktere u javnoj sferi, kako bi unaprijedili dobro neke skupine ili opće dobro, izražavaju i promiču interese koji se ne mogu (valjano izraziti) i promicati isključivo mehanizmima tržišta i države" (Lalić, 2006: 64).

Prema Salamonu i Anheieru (1996, prema Bežovan, 2004) nevladine organizacije ili udruge dijele pet bitnih karakteristika:

1. One imaju organizacijsku strukturu i na neki su način institucionalizirane. Pripadaju određenom tipu pravnih osoba.

2. One su privatne, institucionalno odvojene od vlade i njenih organizacija. Privatni status tih organizacija upućuje na njihovu poduzetnost i mogućnost korištenja sredstava iz više izvora.
3. One ne raspodjeljuju dobit svojim članovima ili direktorima. Transparentnost u poslovanju jedna je od pretpostavki njihovog legitimiteta.
4. Imaju vlastitu upravu i mogućnost da kontroliraju svoje osnovne aktivnosti kroz internu proceduru upravljanja.
5. Karakteristično je da na neki način u svoj rad uključuju volontere.

U ovome radu, koristi se naziv udruga kao sinonim za nevladine organizacije ili širi pojam organizacije civilnog društva.

2.1.3. Uloga i djelovanje civilnog društva

U mnogim zemljama, ponovo otkriće civilnog društva događa se u isto vrijeme kada nevladine organizacije dobivaju sve veći značaj (Anheier, 2005). U zadnja dva desetljeća, većina zemalja u Europi, Sjevernoj Americi te Aziji uviđaju veću ekonomsku važnost neprofitnih organizacija kao pružatelja zdravstvenih, socijalnih, obrazovnih i kulturnih usluga. Glavni argument za veću ulogu neprofitnog sektora se temelji na javnoj upravi (Salamon, 1995, prema Anheier, 2005) što podrazumijeva da su neprofitni sektor i nevladine udruge efikasni pružatelji socijalnih i ostalih usluga koje vlada može smatrati skupim ili neefikasnim. Kao rezultat, javlja se partnerstvo s vladom i međusobni utjecaj.

Raspravljajući o djelovanju civilnog društva, Diamond (1999, prema Šepetavec, 2012: 55) navodi sljedeće:

- raznolikost civilnog društva sprečava da država postane robom interesa samo nekih društvenih skupina;
- razvoj procesa udruživanja dopunjuje djelovanje političkih stranaka i potiče političku participaciju;
- civilno je društvo jedan od stabilizatora države, jer pomaže razvijanju osjećaja socijalnog reda u građana;

- civilno društvo umnožava potrebe države i istodobno potencijale njegovih skupina pri poboljšavanju razine njegova bogatstva,
- civilno je društvo područje u kojemu se razvijaju novi oblici političkog vodstva,
- civilno društvo suprotstavlja se autoritarnosti.

Utjecaj organizacija civilnog društva u posebnim je područjima djelovanja u razvijenim zemljama veoma solidno argumentiran (Bežovan, 2004). Organizacije su civilnog društva značajan dio programa socijalnih politika i njihovim se širenjem i pluralizacijom prebrođuje kriza socijalnih država, te se razvija kombinirani model socijalne politike. One su u tom smislu odigrale ključnu ulogu u strukturnom prilagođavanju socijalnih država (Kendall i Anheier, 2001, prema Bežovan, 2004), te promovirale koncept socijalnog poduzetništva (Borzaga i Defourny, 2001, prema Bežovan, 2004). Kendall i Knapp (2000, prema Bežovan, 2004) ključnu ulogu organizacija civilnog društva u modernizaciji socijalnih država, osim omogućavanja izbora usluga i pripravnosti da se odgovori na nove izazove, vide u izgradnji povjerenja, civilnih vrlina i socijalnog kapitala preko sudjelovanja u životu zajednice i javnom životu. Takav utjecaj ima intrinzične vrijednosti i duboko je povezan s lokalnim, nacionalnim i međunarodnim ekonomskim uspjehom.

Organizacije su civilnog društva inkorporirane kao društveni čimbenik u proces pripreme, donošenja i primjene javnih politika (Zimmer, 2001, prema Bežovan, 2004). Zimmer (2001, prema Bežovan, 2004) drži da se tu radi o procesu korporativizma koji podrazumijeva uključivanje u proces pregovaranja, konzultiranja i uske suradnje s državom i drugim dionicima. Osim toga, ove organizacije zagovaraju prava različitih skupina. Nadalje, organizacije civilnog društva danas sve više pružaju usluge koje su prije bile dio djelovanja isključivo države. “Osim što pružaju usluge, važne su i za demokratizaciju i učinkovitost državnih programa, zastupanje i promidžbu interesa određenih skupina, razvoj društveno odgovornoga gospodarstva i socijalne ekonomije, promociju socijalnog uključivanja te jačanja demokratske kulture” (Bežovan i Matančević, 2017: 14). Također, organizacije civilnog društva su pokretači socijalnih promjena te važan čimbenik socijalnog razvoja i modernizacije socijalnih sustava.

Nadalje, “one proizvode društvena kolektivna dobra, imaju integrativnu funkciju i organizirale su društvenu samopomoć ondje gdje su tržište i država došli do granica svojih mogućnosti” (Windfuhr, 1999, prema Reese-Schäfer, 2004:72).

Novija istraživanja naglašavaju doprinos organizacija civilnog društva politici srednjeg puta, zbog svojeg položaja između tržišta i države, njihove fleksibilnosti, veza s građanima, kao i doprinosa već spomenutog, socijalnog kapitala (Anherier 2014, Salamon i sur., 1999, prema Bežovan i Matančević, 2017).

Također, organizacije civilnog društva su ostvarile prepoznatljiv i mjerljiv utjecaj u području zaštite okoliša i održivog razvoja (Giddens, 1999, prema Bežovan, 2004). To se odnosi na utjecaj civilnog društva na gospodarski razvoj u smislu upotrebe čistih tehnologija, zabrane korištenja rada djece, te odgovornost za razvoj zajednica u kojima djeluju. Osim toga, jedan od najvećih utjecaja civilnog društva vidljiv je u borbi za ljudska prava. Organizacije civilnog društva se bave različitim područjima i zastupaju različite interese. Mnoge od njih u svoje djelovanje uključuju i obrazovne aktivnosti a neke imaju za cilj direktan pozitivan doprinos i unaprjeđenje formalnog i neformalnog sustava obrazovanja. U ovome radu bavit ću se upravo radom i ulogom organizacija civilnog društva odnosno udruga u području odgoja i obrazovanja.

2.2. Civilno društvo i obrazovanje

2.2.1. Civilno društvo i obrazovanje: temeljne ideje

Kada govorimo o obrazovanju i najboljim načinima njegovog organiziranja i upravljanja u modernim demokracijama, možemo razlikovati viziju obrazovanja centriranog oko države te viziju obrazovanja centriranog oko društva (Meyer, 2010).

U 19. i 20. stoljeću, vizija obrazovanja organiziranog od strane države dobila je snažnu potporu u teoriji i praksi (Meyer, 2010). Jedan od najsnažnijih zagovaratelja ove ideje bio je Napoleon Bonaparte. Napoleon je smatrao da škole moraju ovisiti o državi. Za njegovo vrijeme, obrazovanje je bilo svedeno na „sredstvo upravljanja moralnim i političkim mišljenjima“ (Archer, 1986, prema Meyer, 2010:14). Jedan od najutjecajnijih

znanstvenika koji su zagovarali ovakvo stajalište, bio je i francuski sociolog Emile Durkheim. On je smatrao da je glavna uloga obrazovanja transformirati mladež od asocijalne i neoblikovane djece u socijalna bića, sposobna za funkcioniranje u društvu. Kako bi se to postiglo, u njih se moraju usaditi sva vjerovanja, moral i ideje koje su temelj pojedinog društva.

S druge strane, autori koji su zagovarali obrazovanje organizirano od strane društva, smatrali su da je sloboda ugrožena, a ne osigurana, ako država postaje nacionalni učitelj. Autori kao što je J. S. Mill smatrali su da društvo treba imati glavnu riječ u obrazovanju a država bi trebala biti samo jedan od njenih instrumenata (Meyer, 2010).

Meyer (2010) navodi kako je tradicija obrazovanja organiziranog oko države dominirala većinom demokratskih država. Međutim, početkom 21. stoljeća ovakva organizacija obrazovanja sve se više dovodi u pitanje. Za mnoge, obrazovanje od strane države predstavlja zastarjelu ideju u uvjetima kulturnog pluralizma, koja još uvijek opstaje više zbog institucionalne inercije a ne zbog njenih intrinzičnih značajki (Meyer, 2010).

Autori kao što su Locke, Montesquieu, Tocqueville, Mill, Jefferson, Madison, Hegel i Humboldt, nisu samo pokušali definirati društvenu sferu nezavisnu od države koja je medijator između države i tržišta. Obrazovne ideje ovih autora polazile su od šire koncepcije prirode čovjeka te prirode socijalnih institucija. „U isto vrijeme, oni su artikulirali ideje o konstituciji obrazovanja u civilnom društvu“ (Meyer, 2010:16).

Kao što smo naglasili u prethodnom poglavlju, temelj tradicije civilnog društva jest ideja posrednog socijalnog prostora smještenog između države i tržišta. Montesquieu je bio jedan od prvih zagovaratelja takvog stajališta (Meyer, 2010). Montesquieua je brinula činjenica da će društvo pritisnuto između centralne vlasti s jedne strane i neorganizirane mase atomiziranih pojedinaca s druge, neizbježno postati despotsko. Kako bi se izbjegao ovakav scenarij, Montesquieu je rješenje vidio u socijalnim tijelima koja bi bila posrednici te bi u isto vrijeme bili dovoljno neovisni o vlasti.

Jedan od prvih autora koji je primjenjivao ove ideje u području obrazovanja bio je Wilhelm von Humboldt. Dva desetljeća prije nego što je postao ministar obrazovanja Prusije, odbacio je ideju nacionalnog obrazovanja (Meyer, 2010). Iako je kasnije odbacio neke od svojih ideja i počeo prihvaćati potrebu za državnim sustavom obrazovanja organiziranim od strane vlasti, njegove reforme su bile revolucionarne te je u isto vrijeme uspio očuvati autonomiju obrazovnog sustava od političkih imperativa Pruske države. Njegove su ideje bile polazište za implementaciju obrazovanja od strane civilnog društva u Frankfurtski ustav iz 1848. godine, gdje se naglašavalo kako "svaki građanin ima pravo na otvorene škole" (Kuper, 1977, prema Meyer, 2010:18). Utjecaj Humboldtovih ideja o ograničavanju vlasti kada je u pitanju obrazovanje, može se pronaći kod autora kao što su John Stuart Mill, Thomas Mann i Karl Jaspers (Meyer, 2010).

Autori ustava SAD-a suzdržali su se od davanja državi ulogu u obrazovanju, ne zato što su bili indiferentni prema širenju obrazovanja već zato što su bili zabrinuti oko opasnosti koje su inherentne kada se država postavi kao jedini pružatelj obrazovanja. Thomas Jefferson bio je jedan od prvih zagovaratelja ideje univerzalnog, nevladinog obrazovanja, organiziranog od strane institucija civilnog društva (Meyer, 2010). Prema Tocqueviellovoj analizi američkog političkog sustava, obrazovanje je u SAD-u bilo u velikoj mjeri organizirano od strane civilnog društva. Ta činjenica te posebno sveprisutnost dobrovoljnih organizacija to jest udruga, inspirirale su ga da prihvati Montesquieuovu ideju posredničkih organizacija u kontekstu modernih demokracija. Prema Tocquevilleu, sloboda nije ugrožena samo od strane centraliziranih monarhija već i od vladavine većine u demokratskim društvima. Tocqueville je zaključio da građanske asocijacije mogu igrati ulogu posrednika te biti nezavisne od vlade i pružati velikom broju ljudi mogućnost da uče i vježbaju umijeće samo-vladavine (Meyer, 2010). Tocqueville je također bio aktivno uključen u obrazovna pitanja Francuske tog doba. Bio je stajališta da država ima dužnost garantirati osnovno obrazovanje za sve, ali nema pravo nametati svoj monopol na obrazovanje te suzbijati alternativne oblike obrazovanja koje su odabrali sami građani. "Iako je jednostavnije oslanjati se na državno masovno obrazovanje, natjecanje između vladinih i ne vladinih, javnih i privatnih institucija u obrazovanju je bilo zdravije za vlast i društvo" (Meyer, 2010:21). Tocqueville je smatrao da je državni monopol na obrazovanje opasan u kontekstu različitosti te u definiranju ideja i morala koji se prenosi.

John Stuart Mill dijelio je slične stavove kao Tocqueville te se protivio uniformnom državnom obrazovanju jer je nudilo malo „zaštite protiv tiranije vladajućih mišljenja i osjećaja“, te zato što je „djelovanje vlade svugdje isto. S pojedincima i dobrovoljnim organizacijama, s druge strane, postoje razni eksperimenti i beskrajna raznolikost iskustava“ (Meyer, 2010:23). S istim argumentima, Milll je odbacivao obaveznost religije, odnosno vjeronauka, kao obaveznog školskog predmeta. Ulogu države u obrazovanju svodio je na intervenciju u slučajevima kada roditelji nisu u stanju svome djetetu pružiti potrebno obrazovanje te ulogu osiguravatelja minimalne razine kvalitete – kroz državno nadzirane ispite te izdavanje licenca učiteljima.

2.2.2. Uloga civilnog društva u odgoju i obrazovanju

Kao što smo naglasili, Meyer i Boyd (2010) ističu kako početak 21. stoljeća donosi slabljenje legitimiteta države kao jedinog pružatelja masovnog obrazovanja. Prema ovim autorima, razlozi za ovakvo stanje mogu se naći na više razina. Prije svega, obrazovanje organizirano od strane vlasti neizbježno iskazuje visok stupanj uniformnosti metoda, sadržaja i najvažnije – svjetonazora. Takva se uniformnost teško može uklopiti u današnja pluralistična društva koja zahtijevaju prostor za različitost ne samo u smislu etniciteta, religije i kulture već i općeg pogleda na svijet. Ovaj argument se može pronaći i kod autora kao što su Mill i Tocqueville koji su prije više od sto godina naglasili kako je uniformnost mišljenja, koje može rezultirati monopolom vlade u obrazovanju, zapravo jedan od najlakših načina uspostavljanja novog oblika despotizma – tako da se pridodaje stigma devijantnosti svim idejama koje nisu u skladu s idejama establišmenta (Meyer i Boyd, 2010).

Nadalje, obrazovanje organizirano od strane države također stvara uniformnost na institucionalnoj razini. Ako se pripadnici političke i kulturne zajednice ne mogu složiti oko nekih pitanja – njih moraju automatski isključiti iz učionice (Meyer i Boyd, 2010). Najbolji primjer je uvođenje spolnog odgoja u hrvatske škole oko kojeg se još uvijek vode žustre debate. Međutim, u uvjetima kulturnog pluralizma, prostor moralnih i normativnih neslaganja je nužno širok. Kao što Stark naglašava (2004, prema Meyer i

Boyd, 2010), najčešća neslaganja u obrazovanju su oko pitanja oko kojih nam je najviše stalo: pitanja vjere, morala, pogleda na svijet ili filozofije obrazovanja.

Upravo ovdje važnu ulogu mogu imati organizacije civilnog društva za koje neki autori, kao što su Meyer i Boyd (2010) smatraju da je njihov potencijal u doprinošenju moralnoj tkanini društva nepravedno ignoriran u sustavu javnog obrazovanja koji se temelji na odvajanju univerzalističkih i partikularističkih sfera. Temeljni izazov institucija civilnog društva jest zapravo kako spojiti ove dvije sfere bez zakidanja prava građana i zalaganja članova određenih grupa.

Tijekom povijesti, tri glavna pružatelja obrazovanja bili su obitelj, crkva i država. Država je organizator i pružatelj obrazovanja u većini zapadnih demokracija više od stoljeća. Meyer i Boyd (2010) smatraju kako je potrebno razviti okvir javnih politika koji može integrirati različitosti bez prisiljavanja na uniformnost i istovjetnost. Civilno društvo može biti dobar temelj za razvoj takvog okvira zbog toga što je ono u skladu s pluralizmom i demokracijom. Obrazovanje organizirano od strane civilnog društva nije pristrano te nije projekt jedne isključive interesne skupine. Ono je demokratski i pluralistični projekt (Meyer i Boyd, 2010). „Ono je dio obećanja liberalnih demokracija – ideje da moć oblikovanja i formuliranja glavnih principa u obrazovanju djece – pripada građanima“ (Meyer i Boyd, 2010:10).

Civilno društvo pruža alternativu diskursu efikasnosti u obrazovanju. Danas se rasprave u obrazovanju često svode na pitanje efikasnosti - ekonomske kompetitivnosti, međunarodne usporedbe rezultata, administrativne efikasnosti i tako dalje. Međutim, za zagovaratelje civilnog društva, sloboda, pluralizam i moralnost u obrazovanju su jednako legitimna pitanja (Meyer, 2010). Također, jedna od temeljnih uloga nevladinih organizacija u obrazovanju jest nadziranje efikasnosti i kvalitete javnih usluga s ciljem osiguravanja odgovornosti vlade (AKF, 2007).

Putem svojih programa i projekata, organizacije civilnog društva imaju pristup iz prve ruke koji im pomaže da razumiju lokalni kontekst - što građani žele za svoju djecu, koje su prepreke u osiguravanju kvalitete u obrazovanju te kako lokalne institucije mogu biti osnažene a proces decentralizacije podržan. Često, organizacije civilnog društva ovu ulogu izvršavaju bolje nego vlade (AKF, 2007). Ova saznanja su

potom komunicirana lokalnom i nacionalnom vlašću s ciljem zalaganja za javne politike i reforme. “U isto vrijeme, organizacije civilnog društva izgrađuju kapacitet građana da zahtijevaju usluge na koje imaju pravo te također izgrađuju kapacitet lokalnih institucija da odgovaraju na ove zahtjeve te da budu odgovorne. Na ovaj način, ove organizacije imaju bitnu funkciju osnaživanja cjelokupnog civilnog društva u zemljama u kojima se nalaze“ (AKF, 2007:20).

Dok su u nekim zemljama organizacije civilnog društva usmjerene na otvaranje i vođenje škola, u većini zemalja one rade u partnerstvu s vladom kako bi ojačale i podržale državni sustav obrazovanja. Njihov cilj je izgradnja kapaciteta, učenje iz primjera dobre i loše prakse te utjecaj na obrazovnu praksu i javne politike. Njihove aktivnosti mogu biti: rad sa školama kako bi postale inkluzivnije, uvođenje inovativnih strategija, stručno usavršavanje učitelja, unaprjeđivanje školskog menadžmenta, ojačavanje angažiranja lokalne zajednice, podrška javnim obrazovnim uredima, sudjelovanje u istraživanjima te zalaganje za bolje, prikladnije javne politike. Na ove načine, nevladine organizacije djeluju kao katalizatori unaprjeđivanja efikasnosti vladinog sustava (AKF, 2007).

Mnoge nevladine organizacije se fokusiraju na osiguravanje da gore navedene inovacije u krajnjoj liniji budu usvojene na razini nacionalne politike. Njihov cilj je sistemska promjena (AKF, 2007). Neki od ovih pristupa, do nedavno smatrani radikalnima, se mogu pronaći kao dijelovi redovnih vladinih planova te uključuju inovacije koje se posebno odnose na probleme uključivanja marginalizirane djece u obrazovni sustav. Primjeri se mogu odnositi na osiguravanje da su škole locirane bliže domovima, fleksibilnost u trajanju školskog dana i godine, trening para-profesionalnih učitelja i zapošljavanje lokalnih učitelja koji će pričati isti jezik kao i učenici. Drugi primjeri, o kojima je riječ u ovome radu, odnose se na kvalitetu obrazovnih mogućnosti koje su već dostupne, poučavanje i učenje usmjereno na dijete, decentralizirani trening te podrška. Također, neke organizacije se usmjeravaju na školski menadžment i vodstvo, financijski integritet, partnerstva između škola i zajednica te roditeljski angažman u školama (AKF, 2007).

Jedan od glavnih doprinosa organizacija civilnog društva u području odgoja i obrazovanja jest njihova inovativnost. Budući da akteri civilnog društva ne djeluju na općoj razini kao što djeluje država oni mogu pružiti poticaj za inovaciju i promjenu na makro razini. Najčešće, oni primjenjuju primjere dobre prakse iz privatnog sektora (npr. fokus na utjecaj, mjerenje uspjeha, pronalaženje efikasnih rješenje) i iz civilnog društva (npr. osnaživanje zajednice, zahtijevanje transparentnosti) te ih primjenjuju u društvenoj promjeni i obrazovnoj agendi (AKF, 2007).

Bitno je spomenuti kako se rad udruga u području odgoja i obrazovanja često povezuje s neformalnim obrazovanjem. „Neformalno je obrazovanje tip obrazovnog procesa koji podrazumijeva izvaninstitucijske obrazovne aktivnosti kojima se stječu određena znanja i vještine, a sudjelovanje je u takvim aktivnostima dobrovoljno“ (Kuka, 2012:198). Rose (2009) navodi kako postoji znatna konzistentnost u načinu kako se termin neformalno obrazovanje koristi u literaturi - neformalno obrazovanje je uglavnom prikazano u pozitivnom svjetlu te identificirano kao kvalitetno obrazovanje, dok je formalno obrazovanje više karakterizirano negativnim konotacijama.

Bitan aspekt djelovanja organizacija civilnog društva u području odgoja i obrazovanja jest njihova suradnja s odgojno – obrazovnim ustanovama. U kontekstu škole, suradnja se odnosi na realizaciju neformalnog, neplaniranog ili nestrukturiranog odnosa s dionikom (Connors, 2001, prema Kovač i Buchberger, 2013). Drugi autori ističu kako se o suradnji može govoriti tek kada se zadovolje određene pretpostavke suradničkog odnosa. “Tako se suradnja određuje kao međusobni odnos više sudionika (pojedinaca ili organizacija) motiviran zajedničkim ciljevima ili zajedničkom realizacijom određene aktivnosti i pritom je (a) međusobno koristan, (b) precizno sadržajno definiran, (c) utemeljen na strukturiranoj povezanosti (d) uz jasno utvrđene i prihvaćene uzajamne obaveze i odgovornosti i (e) diobu resursa” (Kovač i Buchberger, 2013:525).“Dokumenti javnih politika Europske Unije navode kako je sinergija između različitih sektora obrazovanja te razvoj suradnje učitelja i nastavnika, roditelja, ali i šire zajednice, jedan od važnih oblika podrške ostvarenja kvalitete obrazovanja te je ujedno mehanizam za unapređivanje nacionalnih obrazovnih sustava (Kovač i Buchberger, 2013).

2.3. Civilno društvo u Hrvatskoj

U Hrvatskoj, koncepcija civilnog društva ponovno je oživljena krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća. Kako navode Bežovan i Matančević (2017), politička i ekonomska tranzicija događala se paralelno s izbijanjem Domovinskog rata, koji je dugoročno obilježio razvoj civilnog društva. U nastavku ćemo dati kratak pregled najvažnijih istraživanja civilnog društva u posljednje vrijeme te utjecaja organizacija civilnog društva u području odgoja i obrazovanja.

Indeks civilnog društva (ICD) je participativni, akcijski orijentirani istraživački projekt kojim se procjenjuje stanje civilnog društva u zemljama diljem svijeta (Bežovan i Matančević, 2017). ICD provode organizacije civilnog društva u pojedinoj zemlji, u partnerstvu s CIVICUS-om – Svjetskim savezom za građansku participaciju. U Hrvatskoj, pokusno istraživanje 2000. do 2002., kao i dva vala potom (od 2003.-2006. godine i 2008.godine), proveo je CERANEO. Analiza prati osnovne dimenzije: građansku participaciju, razinu organizacija, vrijednosti, utjecaj i okolinu. U nastavku ćemo prikazati one poddimenzije kojima će se baviti i ovaj rad.

Indeks iz 2008. godine pokazao je da 31% organizacija nema ni jednu zaposlenu osobu (Bežovan i Matančević, 2017). Nadalje, istraživanje je pokazalo da gradovi i različita Ministarstva dodjeljuju sredstva najvećem broju organizacija (69,2% organizacija dobivalo je sredstva od gradova te 67,2% od različitih ministarstava i Vladinih ureda). Područja u kojima organizacije civilnog društva smatraju da ostvaruju najveći društveni utjecaj su: 34% organizacija smatra se učinkovitima u obrazovanju i osposobljavanju te se trećina organizacija smatra utjecajnima u potpori siromašnima i socijalno isključenima (poput osoba s invaliditetom). Nadalje, organizacije civilnog društva su ocijenile svoj utjecaj na javne politike gotovo dvostruko manjim od društvenog utjecaja. Samo 5% organizacija smatra da ima visok utjecaj, 42% donekle prepoznatljiv utjecaj, 46% organizacija vidi utjecaj ograničenim te 7% ocjenjuje da nema nikakva utjecaja. Unatrag dvije godine od godine provođenja indeksa civilnog društva u 2008. godini, 49,5% organizacija je potaknulo donošenje ili izmjenu barem jedne javne politike (Bežovan i Matančević, 2017).

Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva bila je inicijator istraživanja o stupnju razvoja civilnog društva u Hrvatskoj 2007., 2009. i 2011. godine. Posljednje istraživanje iz 2011. bilo je provedeno na uzorku od 1000 udruga. Što se tiče korisnika usluga udruga, oko 40% primarno je usmjereno na širu javnost, nešto manje od petine (15%) je navelo osobe s invaliditetom dok su mladi primarni korisnici desetine (10%) udruga. Nadalje, najčešći tip djelatnosti koji se provodio u udrugama bila je edukacija odnosno različiti oblici izvaninstitucionalnog obrazovanja, što je navelo gotovo tri četvrtine ispitanih udruga. Što se tiče struktura udruga, polovina ispitanih udruga nije imala ni jednog zaposlenog a petina je zapošljavala između jedne do dvije osobe te od tri do deset zaposlenika. Od osoba koje vode udrugu, 65,5% njih imala je viši/visoki stupanj obrazovanja, a trećina (32,4%) srednju stručnu spremu. Glavni izvori prihoda u 2011. godini bila su tijela lokalne/regionalne samouprave te tijela državne uprave.

U sklopu rada *Međunarodni okvir uključivanja organizacija civilnog društva u formalno-sistemsku provedbu odgoja i obrazovanja za ljudska prava,* Šepetavec (2012) je provela anketu na uzorku od 103 udruga koje se bave odgojem i obrazovanjem za ljudska prava. Istraživanjem je dobiveno da u oko 40% udruga odgojno-obrazovni programi čine više od 60% njihovih sveukupnih aktivnosti dok kod 16,7% udruga, takvi programi čine 80% do 100% njihove djelatnosti. Što se tiče financijske podrške, 48,4% udruga bilo je vrlo često i često financirano od strane ministarstava. Nadalje, više od polovice udruga (58%) surađivale su sa školama često i vrlo često. Suradnja sa školama u prosjeku je ocijenjena četvorkom te je značajan broj udruga (73%) zadovoljan ostvarenom suradnjom koju u većini slučajevi oni iniciraju. Kao glavni čimbenik dobre suradnje između udruga i škola, udruge su navele kvalitetu programa/projekata udruga i kompetentnost njihovih provoditelja te potom i informiranost, motiviranost i otvorenost glavnih odgojno-obrazovnih aktera. Glavna smetnja ostvarivanju suradnje prema mišljenju udruga bila je nezainteresiranost škola za suradnju te njihova neinformiranost o udrugama i njihovim programima.

3. Ciljevi i svrha

Literatura koju smo prethodno prikazali ukazuje da organizacije civilnog društva imaju potencijal da značajno doprinose formalnom i neformalnom odgoju i obrazovanju. S obzirom na brojnost i raznolikost udruga u Hrvatskoj koje djeluju u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja, važno je dobiti detaljniji uvid u njihovu strukturu te specifična područja i načine njihovog djelovanja. Cilj istraživanja je ispitati kojim područjima odgoja i obrazovanja se udruge bave, učestalost, prirodu i kvalitetu suradnje s odgojno – obrazovnim ustanovama, strukturu udruga i zaposlenih, izvore financiranja, prepreke na koje nailaze u ostvarivanju ciljeva te procjenu doprinosa odgoju i obrazovanju, utjecaj na promjene u formalnom sustavu odgoja i obrazovanja i korištenje inovativnih metoda učenja i poučavanja.

Budući da u Hrvatskoj postoji vrlo malo istraživanja o udrugama u području odgoja i obrazovanja, svrha ovog rada je stjecanje boljeg uvida u funkcioniranje tog dijela civilnog društva te bolje razumijevanje neformalnog obrazovanja.

Tako se sociološka važnost rada uviđa u boljem razumijevanju rada i doprinosa civilnog društva odgoju i obrazovanju, što je neizostavan aspekt svih demokratskih društava. Budući da udruge civilnog društva imaju sve veću ulogu, bitno je utvrditi strukturu njihovih organizacija, načine rada, korisnike i njihov doprinos u odgoju i obrazovanju djece i mladih kao budućih aktivnih građana. Udruge su platforme za izražavanje i ostvarivanje želja i interesa pojedinaca koje nisu (dovoljno) prisutne u službenom političkom diskursu. One imaju važnu ulogu u modernizaciji socijalnih država. Udruge doprinose izgradnji građanskih vrlina i socijalnog kapitala preko sudjelovanja u životu zajednice i javnom životu. Razumijevanje stanja civilnog društva i udruga, od velikog je interesa za njegove sudionike te donositelje politika koji su uključeni u osnaživanje građanskih akcija za zajedničko dobro.

S pedagoške strane, rad pruža razumijevanje područja izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja, odnosno neformalnog obrazovanja. S obzirom na to da udruge imaju sve više mogućnosti uključivanja svojih odgojno-obrazovnih programa u formalni obrazovni sustav (npr. u područjima građanskog odgoja, rodne ravnopravnosti i interkulturalnog odgoja i obrazovanja) važno je ispitati način i vrstu doprinosa udruga

odgoju i obrazovanju djece i mladih te osobito, koje inovacije vezane uz sadržaj i načine rada pružaju u odnosu na institucije formalnog obrazovanja.

4. Metodologija

4.1. Uzorak i način prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno metodom ankete tijekom rujna i listopada 2017. godine na prigodnom uzorku od 91 udruge koje su u cjelosti ispunile anketni upitnik. Okvir uzorka udruga sastavljen je na temelju kriterija ostvarene financijske potpore za projekte i programe od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja (i sporta) (2012., 2013., 2014., 2015. i 2016.): područje izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja djece i mladih. Ukupno je identificirano 355 udruga te je poveznica na anketni upitnik poslana na adrese elektroničkih pošti 304 udruge (za ostale udruge iz uzorka adresa elektroničke pošte nije pronađena ili nije bila ispravna). U uzorak nisu uključene udruge koje se bave izvaninstitucionalnim odgojem i obrazovanjem a koje svoje djelatnosti u ovom području financiraju primarno iz drugih izvora.

Istraživanje je odobreno od strane Povjerenstva za prosudbu etičnosti istraživanja Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta. Prije provedbe anketnog upitnika, ispitanici su informirani o ciljevima i svrsi istraživanja te o dobrovoljnosti i anonimnosti sudjelovanja. Ispitanici su zamoljeni odgovarati kao predstavnici udruge.

Anketiranje je trajalo između dvadeset i trideset minuta, a prikupljeni podaci su analizirani u statističkom paketu SPSS 23. Podaci su obrađeni kvalitativnom analizom otvorenih pitanja upitnika te korištenjem kvantitativnih metoda deskriptivne statistike kao što su distribucije frekvencija u apsolutnim vrijednostima i postocima te prosječne vrijednosti.

4.1.1. Obilježja ispitanika

Od 91 ispitanika koji su ispunili anketu, polovina (51,6%) su direktori/ice odnosno predsjednici/ce udruga. Važno je naglasiti kako je značajan broj direktora/ica i predsjednica/ica udruge u isto vrijeme i voditelj/ica programa i projekata. Više od četvrtine ispitanika (27,5%) bili su voditelji programa i projekata. U uzorku je bilo i

tajnika udruga/voditelja ureda/koordinatora udruga, stručnih suradnika, dopredsjednika/ica, asistenata/ica na programima i projektima, volontera, članova završnog odbora, edukatorica i osoba odgovornih za zastupanje udruge.

Tablica 1. Pozicija ispitanika u udruzi

	frekvencija
Direktor/ica / Predsjednik/ica	47
Voditelj/ica programa/projekata	25
Stručni suradnik/ca	5
Tajnik udruge/voditelj ureda/administrator/koordinator	9
Dopredsjednik/ca / pomoćnica izvršnog direktora	8
Asistent/ica na programima	3
Volonter/ka	2
Član izvršnog odbora	1
Edukatorica	1
Odgovorna osoba za zastupanje udruge	1

Što se tiče stupnja obrazovanja ispitanika, većina je visokoobrazovana. 70,3% ispitanika je navelo da ima fakultetsko obrazovanje te 13,2% da ima doktorat znanosti, specijalizaciju ili više. 9,9% ispitanika ima završenu srednju školu te 6,6% visoku školu.

Najzastupljenije područje obrazovanja ispitanika su društvene znanosti (67,1%) te humanističke (18,4%). Potom prirodne znanosti (7,9%) i biomedicina i zdravstvo (6,6%) dok su najmanje zastupljena područja tehničke znanosti (2,6%) te umjetničko područje (2,6%). Niti jedan ispitanik nije naveo biotehničke znanosti.

4.2. Instrument - varijable i način operacionalizacije

Upitnik se sastojao od šest skupina pitanja te ukupno 40 pitanja.

Struktura udruga (1. - 10. pitanje u anketnom upitniku). Ovom skupinom pitanja obuhvaćeni su podaci o trajanju djelovanja udruge, mjestu sjedišta udruge, strukturi

zaposlenih, stupnju i području obrazovanja zaposlenih (direktora/ice i glavnih voditelja/ica projekata) te zapošljavanju stručnjaka za odgoj i obrazovanje.

Odgojno obrazovna područja i način djelovanja udruga (11. - 15. pitanje u anketnom upitniku). Ova skupina pitanja odnosi se na udio odgojno-obrazovnih programa i projekata u radu udruge, odgojno - obrazovna područja djelovanja udruge, korisnike usluga te odgojno - obrazovne razine za koje udruga nudi programe, te na izvore financiranja udruga, odnosno učestalost dobivanja financijske pomoći od Ministarstva znanosti i obrazovanja, Ministarstva socijalne politike i mladih, Ministarstva zdravstva, fondova Europske unije, Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, jedinica lokalne i regionalne samouprave, članarina, donacija, sponzorstva te drugih izvora (od 1 - nikada, do 5 - vrlo često).

Suradnja udruga s odgojno-obrazovnim ustanovama (16. - 25. pitanje u anketnom upitniku). Pitanje 16 ispituje je li udruga provodila ili trenutno provodi projekte u suradnji s odgojno - obrazovnim ustanovama. Ako ispitanik odgovori da udruga ne provodi niti da je provodila takve projekte, prelazi na sljedeću skupinu pitanja. Ostala pitanja u ovoj skupini obuhvaćaju podatke o: broju provedenih projekata u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama, opisu projekta provedenog u suradnji, na čiju se inicijativu suradnja ostvaruje, broju provedenih projekata i programa s pojedinom odgojno-obrazovnom ustanovom, stupnju zadovoljstva suradnjom (od 1 - uopće nismo zadovoljni, do 5 - u potpunosti smo zadovoljni), razlozima zadovoljstva ili nezadovoljstva suradnjom, s kojim djelatnicima se najčešće i najuspješnije surađuje te o najčešćim razlozima uspješne ili neuspješne suradnje.

Uloga udruga u području odgoja i obrazovanja (26. - 35. pitanje u anketnom upitniku). Ova skupina pitanja započinje pitanjem o inovativnosti odnosno ispitanici su morali procijeniti inovativnost rada udruge u odnosu na formalni sustav odgoja i obrazovanja (od 1 - uopće nije inovativan do 5 - u potpunosti je inovativan) te opisati navedenu inovativnost u pogledu sadržaja, metoda i oblika rada. Sljedeća pitanja se odnose na osiguravanje održivosti programa i projekata u formalnom sustavu odgoja i obrazovanja, istraživački rad udruga, koliko su djelovanja udruge usmjerena na upućivanje kritike nacionalnoj obrazovnoj politici (od 1 - uopće nisu usmjerena do 5 - u potpunosti su usmjerena). Nadalje, htjelo se saznati utječu li udruge na formiranje javne obrazovne politike te njihovu definiciju doprinosa odgoju i obrazovanju općenito.

Prepreke u radu i suradnji udruga s ustanovama (36. i 37. pitanje u anketnom upitniku). Ova skupina pitanja obuhvatila je samo dva pitanja koja su se odnosila na opis prepreka s kojim se udruge susreću općenito te u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama te koje mjere poduzimaju za ublažavanje ili uklanjanje prepreka i koji su njihovi prijedlozi.

Obilježja ispitanika (38. - 40. pitanje u anketnom upitniku). Budući da nas više zanima struktura i rad cjelokupne udruge, u radu su obuhvaćeni samo podaci o poziciji ispitanika u udruzi te o njegovom/njenom stupnju i području obrazovanja.

5. Rezultati i rasprava

5.1. Struktura udruga

Podaci ukazuju kako su udruge uglavnom osnovane u zadnjih dvadeset godina. U razdoblju između 2007. i 2016. godine osnovano je 25,3% udruga, dok ih je skoro pedeset posto (49,5%), osnovano u razdoblju između 1997. i 2006. godine. Najstarija organizacija u uzorku djeluje od 1890. godine, a najmlađa od 2015. godine.

Tablica 2. Godina osnutka udruge

	frekvencija	postotak
Do 1996.	23	25.3
Između 1997. i 2006. godine	45	49.5
Između 2007. i 2016. godine	23	25.3

U pogledu mjesta u kojem se nalazi središte udruge, 44% udruga ima sjedište u Gradu Zagrebu. Nakon Grada Zagreba, najviše udruga djeluje u Splitsko – dalmatinskoj županiji (7,7%), Primorsko – goranskoj (5,5%) te Osječko – Baranjskoj(5,5%). Podaci pokazuju da je djelovanje organizacija civilnog društva u području odgoja i obrazovanja uglavnom centralizirano na Zagreb te na veće gradove, većinom na Jadranu. Pokazalo se da su značajno manje zastupljeni ostali dijelovi Hrvatske te posebno manje sredine.

Podaci pokazuju da većina organizacija koje imaju zaposlene osobe obično imaju od jednog do tri zaposlenika. Prilikom zaposlenja, teži se zaposliti na puno radno vrijeme s ugovorom na neodređeno vrijeme te na puno radno vrijeme s ugovorom na određeno, pa je upravo najveći broj zaposlenika u tim oblicima rada (Tablica 3). Većina udruga spada u kategoriju manjih organizacija s 1-10 zaposlenih, 30,8% udruga imaju od jednog do tri zaposlenika, dok gotovo petina udruga (18,6%) uopće nema zaposlene. Ako usporedimo naše istraživanje s onim o procjeni stanja razvoja organizacija civilnog društva na uzorku svih udruga u RH (Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, 2011) koje je pokazalo da polovina ispitanih udruga nije imala ni jednog zaposlenog, vidi se da je broj udruga koje nemaju zaposlene manji na uzorku udruga koje se bave odgojem i obrazovanjem. Brajdić-Vuković i sur. (2014) su utvrdili da se broj zaposlenih u organizacijama civilnog društva u Hrvatskoj kreće od pet do osam što također reflektira podatke o organizacijama civilnog društva u velikim gradovima na europskoj razini. Prema tome, udruge koje djeluju u području odgoja i obrazovanja, nešto su manje od ostalih organizacija civilnog društva. Čak 96,6% udruga je navelo da ima volontere, najčešće njih više od 10.

Tablica 3. Struktura zaposlenih

	Ukupan broj zaposlenih	Broj zaposlenih na puno radno vrijeme po ugovoru na neodređeno	Broj zaposlenih na nepuno radno vrijeme po ugovoru na neodređeno	Broj zaposlenih na puno radno vrijeme po ugovoru na određeno	Broj zaposlenih na nepuno radno vrijeme po ugovoru na određeno	Volonteri
0	18,6%	40,7%	91,2%	41,8%	62,6%	3,1%
1 - 10	65%	56%	6,6%	56%	29,7%	31,2%
11 - 50	14,3%	3,3%	2,2%	2,2%	7,7%	50,3%
51 +	2,1%	-	-	-	-	15,4%

Direktori/ce udruga su visokoobrazovani – 62,6% njih ima fakultetsko obrazovanje te 17,6% doktorat znanosti, specijalizaciju ili više. Završenu srednju školu ima 14,3% direktora/ica a visoku školu 5,5%. Za usporedbu, istraživanje o procjeni

stanja razvoja organizacija civilnoga društva (Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, 2011) je pokazalo da od osoba koje vode udrugu, 65,5% njih ima viši/visoki stupanj obrazovanja, a trećina (32,4%) srednju stručnu spremu. To bi moglo ukazivati da voditelji udruga koje se bave odgojem i obrazovanjem u prosjeku imaju viši stupanj obrazovanja.

Kao područje obrazovanja direktora/ice udruga, velika većina ispitanika (69,9%) je navela društvene znanosti te potom humanističke (15,1%). Nadalje, 8,2% direktora/ica udruga je završilo prirodno područje obrazovanja, 5,5% biomedicinu i zdravstvo, 4,1% tehničke znanosti te samo 2,7% umjetničko područje i 1,4% biotehničke znanosti.

Što se tiče vodećih zaposlenika/ica udruge odnosno glavnih voditelja/ica projekata, većina njih ponovo ima fakultetsko obrazovanje (osoba 1[1] – 75,8%, osoba 2 – 75,3%). Za razliku od direktora/ica udruga, vodeći zaposlenici u manjem broju imaju doktorat znanosti, specijalizaciju ili više – 6,6% za osobu 1 i 9,4% za osobu 2. Kao područje obrazovanja vodećih zaposlenika udruge, ispitanici su ponovo uglavnom navodili društvene znanosti (osoba 1 – 73,3%, osoba 2 – 70,8%) te humanističke (osoba 1 – 18,7%, osoba 2 – 19,4%). Kao i kod direktora/ica udruga, biotehničko i umjetničko područje su najmanje zastupljena područja obrazovanja vodećih zaposlenika udruga.

Budući da su udruge u uzorku odabrane na temelju kriterija ostvarene financijske potpore za projekte i programe u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja, zanimalo nas je koliko zaposlenika u udruzi su stručnjaci iz područja odgoja i obrazovanja. Iz Tablice 4 vidljivo je da su 63,7% zaposlenika udruga stručnjaci odgoja i obrazovanja. Najviše ima psihologa (27,5%), potom socijalnih radnika/ca (18,7%) te profesora/ica nastavničkog smjera na fakultetu (18,7%). Zanimljivo je da pedagoga/inja ima svega 13,2% a opravdano je očekivati da će upravo oni biti zainteresirani za područje odgoja i obrazovanja. Jedna od mogućih pretpostavki je činjenica da su tijekom njihovog obrazovanja nastavni sadržaji primarno usmjereni na institucionalno odnosno formalno obrazovanje a u manjoj mjeri na neformalno. To bi

[1] Budući da udruge često imaju više vodećih zaposlenika/ica odnosno glavnih voditelja/ica projekata, ispitanici su morali navesti stupanj i područje obrazovanja za dvije takve osobe.

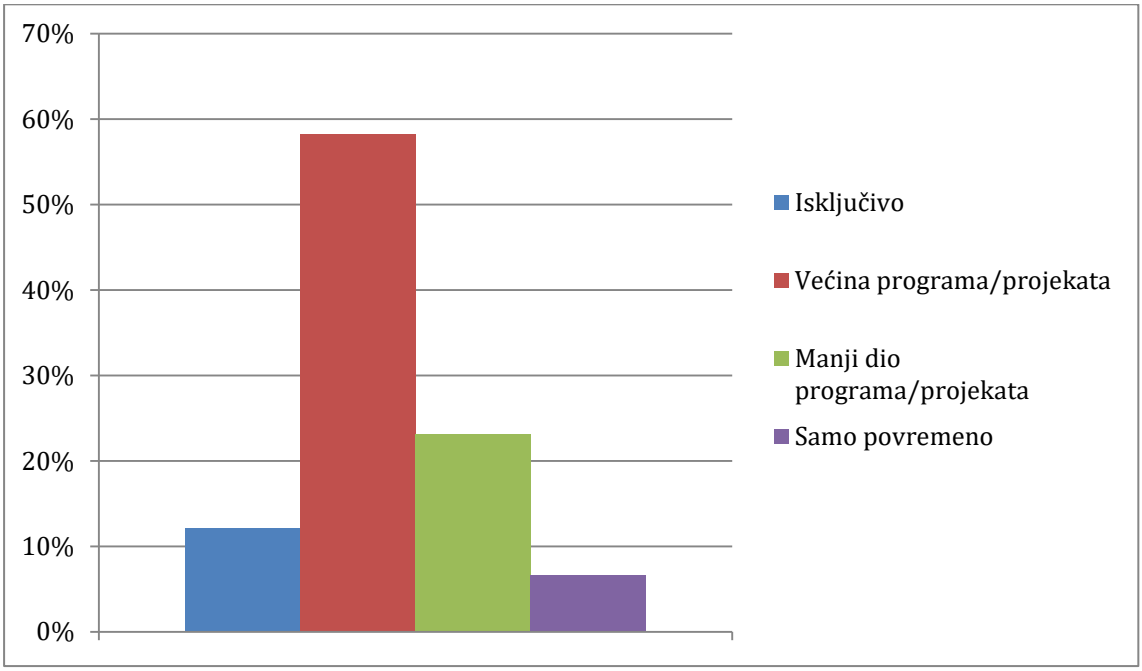
moglo ukazivati na potrebu osuvremenjivanja i proširivanja programa studija pedagogije.

Tablica 4. Stručnjaci odgoja i obrazovanja zaposleni u udrugama – frekvencije i postoci

	frekvencija	postotak
Učitelj/ica razredne nastave	13	14.3
Učitelj/ica predmetne nastave	6	6.6
Profesor/ica (nastavnički smjer na fakultetu)	17	18.7
Psiholog/inja	25	27.5
Pedagog/inja	12	13.2
Edukacijski/a rehabilitator/ica	12	13.2
Logoped/inja	7	7.7
Socijalni/a radnik/ca	17	18.7
Socijalni/a pedagog/inja	13	14.3
Nitko od navedenih	33	36.3

5.2. Odgojno – obrazovna područja i način djelovanja udruga

Na pitanje u kojoj mjeri se udruga bavi odgojno-obrazovnim programima/projektima, više od polovine udruga (58,2%) navelo je da je to slučaj za većinu programa odnosno projekata koje provode. 23,1% udruga navelo je da odgojno – obrazovni projekti čine samo manji dio programa/projekata dok je 6,6% udruga navelo da se takvim projektima i programima bave samo povremeno. Isključivo odgojno – obrazovnim programima i projektima bavi se 12,1% ispitanih udruga. Za usporedbu, rezultati istraživanja koje je provela Šepetavec (2012) pokazuju da u oko 40% udruga koje se bave odgojem i obrazovanjem za ljudska prava, odgojno-obrazovni programi čine više od 60% njihovih sveukupnih aktivnosti dok u 16,7% udruga takvi programi čine 80% do 100% njihove cjelokupne djelatnosti.



Slika 1. Udio odgojno – obrazovnih programa/projekata

Ispitanici su mogli zaokružiti jedno ili više odgojno-obrazovnih područja djelovanja. Među dvadeset i pet ponuđenih područja, najviše je udruga navelo poticanje volonterstva (49,5%), obrazovanje i prava djece i osoba s invaliditetom/teškoćama u razvoju/kroničnim bolestima (41,8%), zaštita zdravlja mladih, borba protiv ovisnosti i nasilja (41,8%) te ljudska prava (39,6%) i građanski odgoj i obrazovanje (38,5%). Udruge se najmanje bave promicanjem određenih područja znanosti i promicanjem sporta (Tablica 5).

. Tablica 5. Odgojno – obrazovna područja djelovanja udruga

	frekvencija	postotak
Poticanje volonterstva	45	49,5
Obrazovanje i prava djece i osoba s invaliditetom/teškoćama u razvoju/kroničnim bolestima	38	41,8
Zaštita zdravlja mladih, borba protiv ovisnosti i nasilja	38	41,8
Ljudska prava	36	39,6
Građanski odgoj i obrazovanje	35	38,5

Razvoj kreativnosti i stvaralaštva	31	34,1
Prava djece	30	33,0
Siromaštvo, nezaposlenost, socijalna isključenost	29	31,9
Odgoj i obrazovanje za mir, toleranciju i nenasilje	29	31,9
Obrazovanje odraslih	21	23,1
Stručno osposobljavanje i podrška učiteljima i stručnom osoblju	20	22,0
Socijalno-društveno poduzetništvo	19	20,9
Obrazovanje darovitih	16	17,6
Informatička pismenost	16	17,6
Medijska pismenost/medijski odgoj i obrazovanje	16	17,6
Interkulturno obrazovanje	15	16,5
Praćenje javnih politika u obrazovanju	15	16,5
Ravnopravnost spolova	13	14,3
Zaštita okoliša, održivi razvoj	11	12,1
Promicanje kvalitete i transparentnosti odgojno-obrazovnih ustanova	11	12,1
Prava nacionalnih manjina	10	11,0
Promicanje umjetnosti	10	11,0
Odgoj i obrazovanje o pravilnoj prehrani i zdravlju mladih	10	11,0
Promicanje sporta	9	9,9
Ostalo	7	7,7
Promicanje određenih područja znanosti (npr. matematike, biologije)	3	3,3

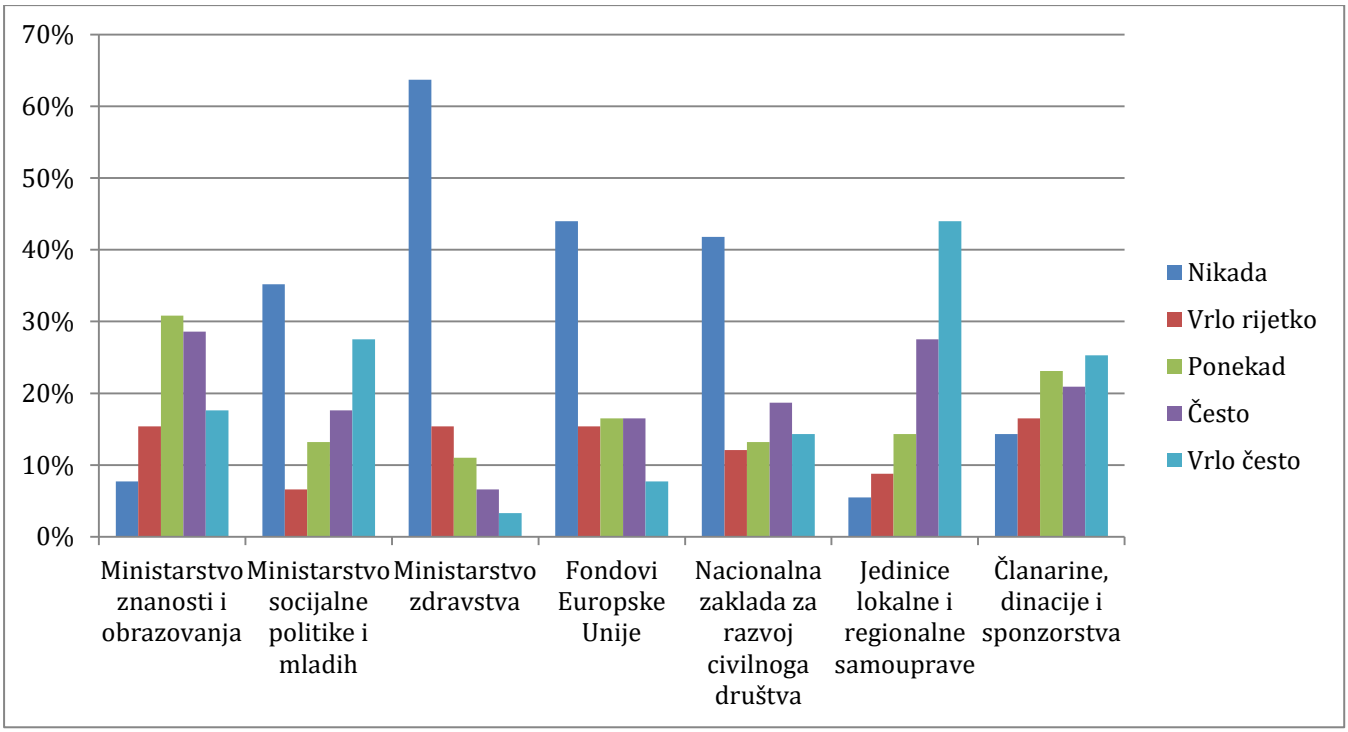
Što se tiče korisnika kojima su namijenjene djelatnosti udruge, očekivano, najviše udruga navelo je djecu i mlade (67,1%), potom djecu, mlade i odrasle s invaliditetom/teškoćama u razvoju/kroničnim bolestima (27,5%), učitelje, nastavnike te

stručnjake u odgoju i obrazovanju i drugim područjima (22%) te cijelu lokalnu zajednicu, odnosno sve građane (15,4%). Istraživanje Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva iz 2011. je utvrdilo da je oko 40% udruga usmjereno na širu javnost, nešto manje od petine udruga (15%) je navelo osobe s invaliditetom dok su mladi bili primarni korisnici desetine (10%) udruga.

Ako se fokusiramo samo na korisnike u odgoju i obrazovanju, velik broj udruga nudi programe za srednjoškolsku (80,2%) i osnovnoškolsku (76,9%) razinu. Polovina udruga (49,5%) također nudi programe i za visokoškolsku razinu te 41,8% udruga nudi programe za predškolsku razinu.

Nadalje, udruge su trebale procijeniti učestalost dobivanja potpore za provođenje programa/projekata u proteklih pet godina u području odgoja i obrazovanja od Ministarstva znanosti i obrazovanja, Ministarstva socijalne politike i mladih, Ministarstva zdravstva, Fondova Europske unije, Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, jedinica lokalne i regionalne samouprave te članarina, donacija i sponzorstva te ostalih izvora (Slika 2).

Uzmemo li u obzir aritmetičke sredine skale (od 1-nikada do 5-vrlo često), najčešći izvor financijske pomoći za provođenje programa/projekata u području odgoja i obrazovanja u proteklih pet godina bile su jedinice lokalne i regionalne samouprave ($\bar{X}$=4), potom Ministarstvo znanosti i obrazovanja ($\bar{X}$=3,3) te članarine, donacije i sponzorstva ($\bar{X}$=3,3). Najrjeđe, udruge su primale financijsku pomoć od Ministarstva zdravstva ($\bar{X}$=1,7) te fondova Europske Unije ($\bar{X}$=2,3). Treba napomenuti da je ovo relativan podatak zato što učestalost financijske potpore pojedinog donatora ovisi i o tome koliko često su se pojedine udruge javljale na njihove natječaje, moguće da su neka donatorska tijela imala više natječaja, ali se udruge na njih nisu često javljale.



Slika 2. Učestalost financiranja udruga iz različitih izvora

5.3. Suradnja udruga s odgojno – obrazovnim ustanovama

Jedan od ciljeva ovog rada bio je ustanoviti učestalost, prirodu i kvalitetu suradnje udruga s ustanovama odgoja i obrazovanja. Od 91 udruge u uzorku, 93,4% udruga provodila je u posljednjih pet godina ili trenutno provodi projekte u suradnji s javnim odgojno – obrazovnim ustanovama. Za usporedbu, Šepetavec (2012) je u svom uzorku udruga koje se bave odgojem i obrazovanjem za ljudska prava dobila manji postotak udruga koje surađuju s odgojno - obrazovnim ustanovama (58%).

Od udruga koje su provodile projekte/programe u suradnji s odgojno – obrazovnim ustanovama (N=85) u proteklih pet godina, više od polovine (53%) je provela ili provodi 1-5 takvih projekata od čega je 23,5% udruga navelo da je provelo ili provodi 5 projekata u suradnji. Nadalje, 22,4% udruga provodilo je ili provodi 6-10 projekata u suradnji s odgojno – obrazovnim ustanovama dok 11-15 projekata provela je desetina udruga (10,6%). Od 16 – 20 projekata u suradnji provelo je 4,7% udruga dok je 9,4% udruga navelo da je provelo više od 20 takvih projekata. Unutar zadnje kategorije udruge su navodile 40 te čak i 80 projekata te da takve projekte provode svake godine.

Kako bismo dobili bolji uvid u projekte koje udruge provode u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama, postavili smo im pitanje otvorenog tipa da ukratko opišu takav jedan projekt. Udio opisanih odgojno – obrazovnih područja projekata u skladu je s odgovorima na prijašnje pitanje u kojem su udruge trebale navesti kojim područjem se bave.

Tako se najveći broj opisanih projekata bavio obrazovanjem i pravima djece i osoba s invaliditetom/teškoćama u razvoju/kroničnim bolestima. Primjer takvog jednog projekta:*„omogućiti što većem broju slijepe i slabovidne djece i mladih kao i djeci i mladima s lakim teškoćama u razvoju da se uključe u nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja u integriranom školovanju i u školama koje pohađaju“.*

Još jedna udruga koja se bavi integracijom djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom navodi cilj projekta: *„kombinirajući hipoterapiju i Bobath terapiju u kratkom vremenskom periodu ostvariti rehabilitaciju koja učinkovito doprinosi bržem, lakšem i potpunijem ravnopravnom uključivanju djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u sve pedagoške, socijalne i profesionalne aspekte života šire društvene zajednice“,* gdje su korisnici bili osobe s teškim fizičkim oštećenjima poput cerebralne paralize.

Jedna udruga je u sklopu svojeg projekta osigurala terenske posjete učenika srednje škole s teškoćama u razvoju i invaliditetom potencijalnim poslodavcima. Udruga čiji se projekt bavi djecom vrtićke dobi s teškoćama u jezično – govornom razvoju, navodi kreativne metode rada: *„primijenjene aktivnosti raznovrsnog izražavanja bit će: pjevanje, sviranje, crtanje, slikanje, modeliranje, govorno i scensko izražavanje (prepričavanje, dramatizacija, improvizacije priče, pjesme, razne govorne igre), plesanje, kretanje uz glazbu, igre uz glazbu, ritmičke igre. U radu s djecom će se koristiti visokokvalitetni didaktički pribor iz područja Montessori programa, kao i sofisticirana tehnička pomagala (tablet, prijenosno računalo, projektor)“.*

Nadalje, veći broj udruga bavi se senzibilizacijom drugih učenika o djeci s teškoćama. Jedna udruga navodi projekt edukacija uz izdavanje publikacije za adolescente za bolje razumijevanje osoba s invaliditetom te naglašavaju kako su rezultati vrlo uspješni te je nekoliko škola zatražilo osobnu edukaciju radi boljeg

prijenosa znanja. Sličan projekt navodi udruga koja se bavila senzibilizacijom djece petih razreda za pitanja mišićne distrofije s naglaskom na interaktivnom učenju o pravu na različitosti – u radionicama su sudjelovali i učitelji te stručni suradnici škola.

Udruge također provode projekte unaprjeđivanja vještina odgojno - obrazovnih djelatnika.

„Cilj ovog projekta bio je unaprijediti sustav podrške za djecu s teškoćama u razvoju u predškolskom sustavu u Republici Hrvatskoj, kroz specifične ciljeve: unapređenje profesionalnih vještina odgojitelja u radu s djecom, roditeljima i pomagačima; unapređenje profesionalnih kompetencija inkluzijskih pomagača; osnaživanje obitelji te senzibilizacija javnosti i širenje ideje o zajedničkom odrastanju sve djece". Ova se udruga fokusirala na ustanove ranog i predškolskog odgoja te je jedan od rezultata projekta bilo izdavanje priručnika u kojem su razrađeni edukacijski modeli za pomagače i odgojitelje te se održivost osigurava i nakon završetka projekta – udruga provodi edukativne radionice za odgojitelje i stručne suradnike dječjih vrtića na području Grada Zagreba.

Nekoliko udruga je navelo kako su se njihovi projekti bavili osiguravanjem stručne službe (defektolog, logoped, psiholog, radni terapeut u školi i vrtiću) te pomoćnika u nastavi. Jedna udruga opisuje projekt učenja u bolnici: *„omogućiti obrazovanje srednjoškolskim kronično bolesnim dugo hospitaliziranim učenicima i cjeloživotno stručno usavršavanje prosvjetnim djelatnicima koji rade u osnovnim školama u bolnicama u RH".*

Sljedeće najzastupljenije odgojno-obrazovno područje projekata bilo je zaštita zdravlja mladih, borba protiv ovisnosti i nasilja. Kratak opis jednog takvog projekta: *„Projekt ima za cilj prevenciju elektroničkog i elektroničkog seksualnog nasilja. U okviru projekta održan je trening za volonterke koje su na temu prevencije elektroničkog nasilja držale radionice za učenike i učenice u tri partnerske škole. Također, održan je trening za učenike/ce koji sudjeluju u provedbi online kampanje na temu nasilja, elektroničkog nasilja, seksualnog nasilja, izrade kampanja, prevencije. U sklopu projekta održane su tri javne akcije i tri javna predavanja za roditelje i širu*

zainteresiranu javnost. Tiskan je letak, brošura te maskice za mobitel i bedževi s prepoznatljivim vizualom".

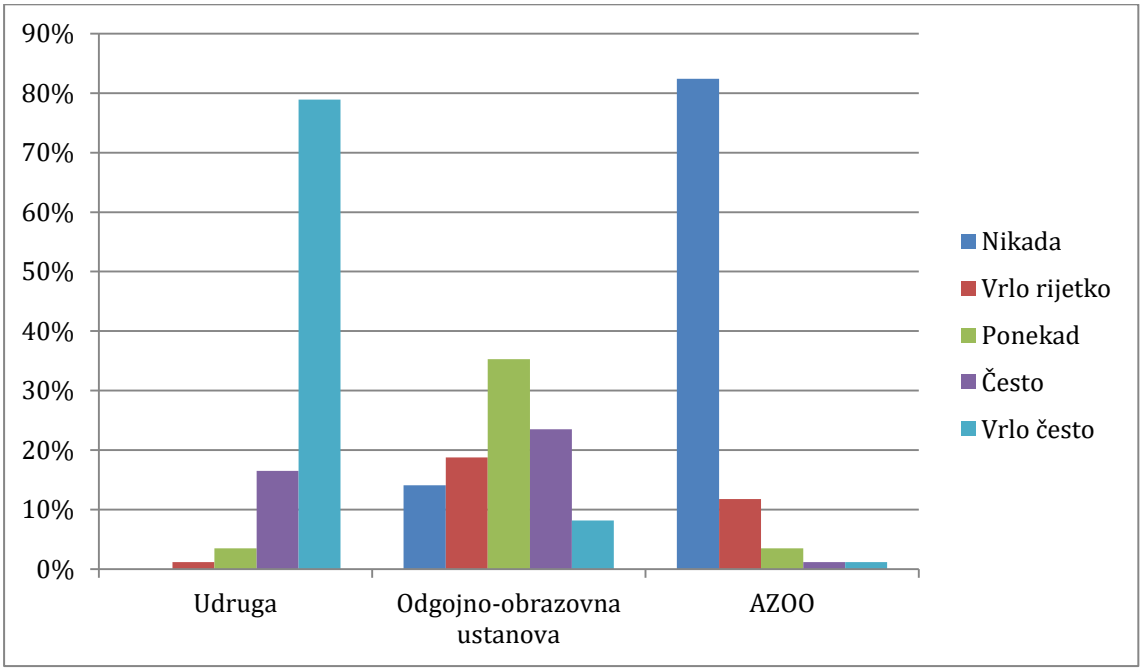
Ostali projekti iz ovog područja opisuju provedbu preventivnih radionica za učenike osnovnih i srednjih škola, osnaživanje i edukaciju nastavnika i stručnih suradnika, radionice iz područja komunikacije i medijacije, stvaranje navika volontiranja te izdavanje nastavnih priprema. Neke udruge se fokusiraju na roditelje i unaprjeđivanje roditeljskih kompetencija. Što se tiče zaštite zdravlja, udruge su se bavile edukacijom o zaštiti oralnog zdravlja, zaraznim bolestima kao što je hepatitis C, nutricionizmu i pravilnoj prehrani.

Značajan broj opisanih projekata se bavio mladima s problemima u ponašanju, maloljetnim počiniteljima kaznenih djela te mladima u riziku.

„Korisnicima se pruža usluga odgojno - obrazovnog rada, individualnog savjetodavnog rada za korisnike i roditelje te organizirano provođenje slobodnog vremena koje uključuje kreativne, sportske radionice, radionice socijalnih i komunikacijskih vještina, kulturne aktivnosti, društvene aktivnosti i sportske aktivnosti".

Drugi opisani projekti bavili su se poticanjem volonterstva, građanskim odgojem i ljudskim pravima, jačanjem nastavničkih kompetencija, medijskom pismenošću, razvijanjem kreativnih vještina, poduzetništvom, očuvanjem okoliša i zaštitom prirode, promicanjem znanosti, poticanjem čitanja, promicanjem hrvatskog jezika i baštine, umjetnosti, etičkim odgojem i razvojem osobnih vještina, integracijom izbjeglica, europskim vrijednostima te kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena.

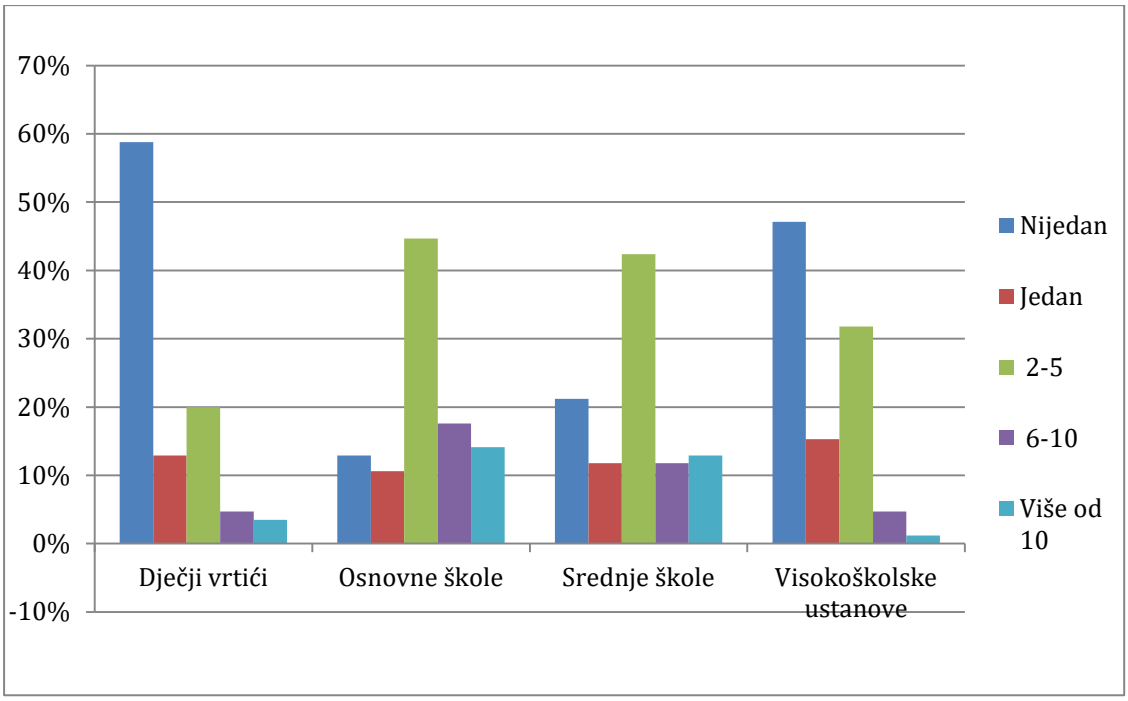
Udrugama koje su surađivale s odgojno-obrazovnim ustanovama, bilo je postavljeno pitanje o tome kako najčešće dolazi do suradnje. Velika većina udruga (78,9%) je vrlo često inicirala suradnju dok je svega 1,2% udruga iniciralo suradnju vrlo rijetko a niti jedna udruga nije odabrala odgovor nikada. Prema navodima ispitanika, 35,3% odgojno-obrazovnih ustanova iniciralo je suradnju ponekad, 23,5% često, 18,8% vrlo rijetko te 14,1% nikada a samo 8,2% vrlo često. Ispitanici navode da Agencija za odgoj i obrazovanje u većini slučajeva nikada nije inicirala suradnju (82,4%) (Slika 3).



Slika 3. Učestalost iniciranja suradnje

Uzmemo li u obzir aritmetičke sredine skale (od 1 – nikada do 5 – vrlo često), vidimo da se suradnja vrlo često ostvaruje na inicijativu udruga ($\bar{X}$=4,7), rjeđe na inicijativu odgojno-obrazovnih ustanova ($\bar{X}$=2,9) a najrjeđe na inicijativu Agencije za odgoj i obrazovanje ($\bar{X}$=1,3). Isti obrazac iniciranja suradnje dobiven je i u istraživanju od Šepetavec (2012), gdje su gotovo dvije trećine udruga (65,1%) ponudile programe/projekte koji se bave ljudskim pravima školama te tako ostvarile željenu suradnju dok je 11,7% udruga ostvarilo suradnju na poziv škole te također 11,7% preko preporuke Agencije za odgoj i obrazovanje.

U prosjeku, udruge su najviše projekata provodile s osnovnim školama ($\bar{X}$=3,1), potom sa srednjim školama ($\bar{X}$=2,8), visokoškolskim ustanovama ($\bar{X}$=2) te najmanje s dječjim vrtićima ($\bar{X}$=1,8). Aritmetičke sredine se odnose na skalu od 1 – nijedan do 5 – više od 10 a ne na broj projekata odnosno programa. Iz rezultata vidljivo je da je suradnja s visokoškolskim ustanovama i vrtićima rjeđa od suradnje s osnovnim i srednjim školama.



Slika 4. Broj projekata u suradnji s pojedinim odgojno-obrazovnim ustanovama

Kako bismo istražili kvalitetu suradnje s odgojno - obrazovnim ustanovama, postavili smo nekoliko pitanja otvorenog i zatvorenog tipa o zadovoljstvu s dosadašnjom suradnjom.

Udruge su uglavnom zadovoljne dosadašnjom suradnjom s odgojno-obrazovnim ustanovama ($\bar{X}$=4,2 na skali od 1-uopće nismo zadovoljni do 5-u potpunosti smo zadovoljni). Većina udruga je navelo da su uglavnom zadovoljni (65,9%), potom 29,4% udruga je navelo da su u potpunosti zadovoljni te samo 4,7% da su uglavnom nezadovoljni. Ni jedna udruga nije navela da uopće nisu zadovoljni. Šepetavec (2012) je u svome istraživanju koristila drugačiju skalu procjene zadovoljstva suradnje sa školama te su udruge morale zaokružiti broj na ljestvici od 1 do 5. Prosječna ocjena suradnje udruga sa školama u provođenju odgoja i obrazovanja za ljudska prava bila je četvorka (3,90).

Najviše razloga zadovoljstva u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama odnosilo se na dobru komunikaciju te otvorenost ustanova za suradnju. Osim toga, spominjalo se i sudjelovanje i međusobna pomoć u provedbi aktivnosti, podrška od strane ustanova, poticanje djece na sudjelovanje u aktivnostima udruga, razmjena

iskustva, uspješni rezultati i davanje povratnih informacija. Lasley i sur. (1992, prema Kovač i Buchberger, 2013) naglašavaju kako je jedna od važnih odrednica suradnje škola i vanjskih dionika upravo uspostavljanje kvalitetne komunikacije dionika u suradnji (primjerice dijaloga, iznalaženja kompromisa i slično).

„U većini suradnji i partnerstava nailazimo na zainteresiranost i visok angažman stručne službe škole. Škole osiguravaju prostor, opremu i pružaju informacije o projektu roditeljima koji se potom u njega uključuju.“

„Spremnost za suradnju, korektno odrađeni dogovoreni zadaci te jako dobra komunikacija.“

Udruge su također isticale zainteresiranost, motivaciju i entuzijazam djelatnika ustanova kao važne faktore uspješne suradnje.

„Izuzetno visok angažman stručnih suradnika i djece u programu s mnogo entuzijazma i želje za učenjem.“

„Naše iskustvo je da vrijedni i motivirani djelatnici u o-o institucijama guraju "odozdo prema gore" i na taj način pomažu društveno koristan rad za djecu i njima važne odrasle. Voljeli bi vidjeti da će upravo takve pojedinke i pojedinci u budućnosti biti bolje prepoznati i financijski motivirani od strane MZO.“

Nekoliko udruga je naglasilo važnost jasno definiranog plana i programa te poštivanje dogovorenih termina. Također je spomenuta važnost zajedničkog planiranja, međusobnog poznavanja i povjerenja.

„Dobra suradnja s odgojno-obrazovnim ustanovama počinje od samog prijavljivanja na natječaj. U našim dosadašnjim iskustvima, škole su većinski bile voljne surađivati. Te ukoliko se poštuju termini, odrađivanja plana i programa za nastavnu godinu sve ide u redu.“

„Radimo postepeno, upoznajemo se s odgojnom ustanovom kroz duži period i njima prilagođujemo, njihovim potrebama, naš program. Ne upuštamo se u ad hoc projekte i programe, dakle suradnju temeljimo na zajedništvu, dobrom međusobnom poznavanju i povjerenju.“

S druge strane, udruge kao glavni razlog nezadovoljstva u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama navode nezainteresiranost ustanova za suradnju te nepostojanje inicijative s njihove strane. Neke udruge kao razlog za takvu situaciju navode financijski interes odgojno-obrazovnih ustanova.

„Jako mali broj škola se dobrovoljno uključuje. Također, nema poticaja iz njihovog okruženja, a mnoge škole (ravnatelji) imaju i materijalna očekivanja (suptilno definirana). Neki učitelji međusobnu suradnju odbijaju ili je definiraju kao nepoželjnu zbog tzv. "vanjske konkurencije", jer našim djelovanjem dolazi do izražaja vidljivost (ne)kvalitete rada škola vezano uz informatičko obrazovanje djece.“

„Nepostojanje inicijative s njihove strane. Ukoliko nemaju financijski interes odnosno ne mogu ostvariti honorar preko projekta nisu zainteresirani za suradnju.“

„S druge strane, nemotivirane škole ne pristupaju organizaciji. Zna se dogoditi da organizacija pristupi školi i započne suradnju, međutim škola ne razumije smisao projekta i njenu ulogu pa nastaju problemi oko implementacije projekta na razini škole. To može biti zato što je učiteljima nametnut rad na projektu, škole nemaju iskustva kako se projekt provodi i slično.“

Ostali razlozi nezadovoljstva suradnje ticali su se neinformiranosti ustanova o radu udruge, nezainteresiranosti djelatnika te čak otpora, opsega posla te prenatrpanosti, izostanka administrativnih kapaciteta odgojno-obrazovnih ustanova, činjenice da obaveze padnu na jednu osobu unutar ustanove, loše koordinacije, te inertnosti visokoškolskih ustanova.

Osim ovih razloga, spomenuti su i sistemski nedostaci kao što su spora administracija te nepostojanje podrške od strane obrazovnih vlasti.

„Postoje i zatvorenije škole, što ne treba čuditi kad škole nisu dovoljno podržane u razvoju projekata i suradnji od strane obrazovnih vlasti.“

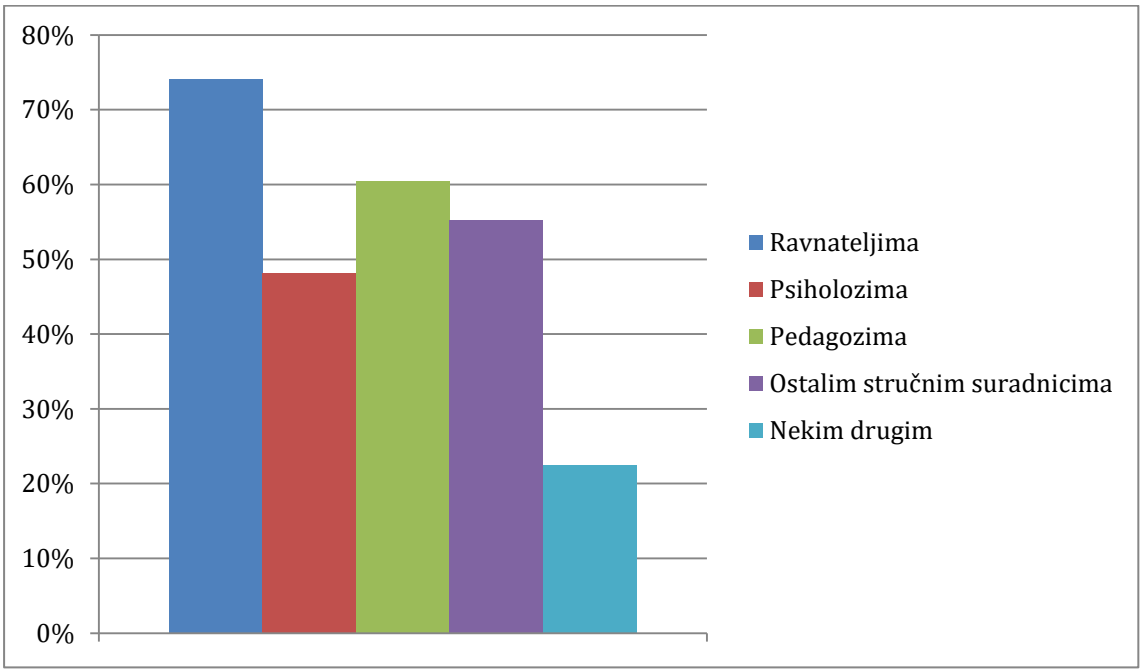
„Teško je ostvariti suradnju zbog velike i opsežne administracije koja je potrebna za ulazak u školu - dozvole, odobrenja, zamolbe, ocjenjivanje AZOO...„

Negativni odnos prema organizacijama civilnog društva te nepovjerenje u njihovu stručnost, također su prepoznati kao razlozi loše suradnje.

„Loša ili nepostojeća komunikacija - uvijek su pretrpani poslom i to koriste kao izliku za nesudjelovanje ili lošije obavljanje posla - vječno preopterećeni, nezadovoljni - nedovoljno educirani za svoj rad - osjećaju se intelektualno ugroženo u situacijama kada netko iz udruge kao stručnjak ponudi svoju uslugu (nesigurnost u vlastitu vrijednost i rad, predrasude i neinformiranost).“

„Osnovna škola se ponaša kao da nama radi neku uslugu, žalosno, moramo ih moliti da potpišu suradnju al pod uvjetima da oni nemaju nikakvih obveza. S dječjim vrtićem je suradnja odlična.“

Unutar odgojno – obrazovnih ustanova, u provedbi projekata udruge u najvećoj mjeri surađuju s ravnateljima, čak 74,1% njih. Nakon ravnatelja, u provedbu projekata također su često uključeni pedagozi – 64,7% udruga je surađivalo s pedagozima. Sa psiholozima surađivalo je skoro polovina udruga (48,2%) dok je više od polovine također surađivalo s ostalim stručnim suradnicima (55,3%). S nekim drugim unutar škole, u što možemo uključiti učitelje i nastavnike, surađivalo je 22,4% udruga.



Slika 5. Učestalost suradnje s djelatnicima odgojno-obrazovne ustanove

Kada govorimo o osnaživanju suradničke dimenzije škole, jedna od najvažnijih uloga se pripisuje ravnateljima (Odhiambo i Hii, 2012, prema Kovač i Buchberger,

2013). U literaturi se kao krucijalna pretpostavka za stvaranje školske zajednice ističe ravnateljeva sposobnost upravljanja odnosima i s vanjskim i unutarnjim dionicima koje mora biti utemeljeno na uzajamnom poticanju, povjerenju i poštovanju (Bruggencate i sur., 2012, prema Kovač i Buchberger, 2013; Connolly i James, 2011, prema Kovač i Buchberger, 2013; Bush i Middlewood, 2005. i dr. prema Kovač i Buchberger, 2013). Kovač i Buchberger (2013) navode kako istraživanja pokazuju da se dojam većine vanjskih dionika o kvaliteti škole stvara upravo kroz njihovu percepciju uloge ravnatelja, što potom može djelovati na spremnost dionika na uspostavljanje suradničkih odnosa sa školom.

Udrugama je također bilo postavljeno pitanje s kojim djelatnicima odgojno-obrazovnih ustanova je dosadašnja suradnja bila najuspješnija. Najviše su spominjani pedagozi te učitelji i nastavnici. Nakon njih, najuspješnija suradnja udruga bila je s ravnateljima, psiholozima te ostalim stručnim suradnicima. Neke udruge su naglasile kako suradnja ovisi o konkretnom projektu te području kojima se bave te posebice o motiviranosti i entuzijazmu pojedinca.

„Najbolja je suradnja s onima koji su dugo godina uključeni u provođenje različitih projekata. Oni koji poznaju sadržaj nekog projekta, imaju inicijativu su najbolji suradnici. Teško je generalizirati na pojedinu skupinu unutar škole (npr psiholog, pedagog...) jer se u svakoj od ovih uloga u školi nađu oni motivirani i manje motivirani, manje ili više informirani itd.“

„Ne možemo posebno izdvojiti. Nije vezano uz položaj ili obrazovanje. Više uz intrinzičnu motivaciju pojedinca/ke.“

„Pojedinci su ti koji stoje iza uspješne suradnje, to su katkad ravnatelji ustanova, a katkad članovi stručnog tima (psiholozi, pedagozi, knjižničari). Razlozi: zainteresirani stručnjaci koji uz redovan posao ulažu dodatni trud kako bi se ostvarilo još sadržaja za učenike i studente.“

Udrugama su također bila postavljena dva otvorena pitanja koja su se ticala najčešćih razloga uspješne i neuspješne suradnje.

Najviše navedenih razloga uspješne suradnje odnosilo se na motiviranost djelatnika ustanova te na interes za dobrobit djece i mladih. Osim motiviranosti, udruge

spominju i važnost jasno dogovorenih zajedničkih ciljeva te obaveza i očekivanja svih strana. Zatim, udruge naglašavaju kako je bitno da ustanove prepoznaju vrijednost njihovih projekata te potrebu provođenju projekata i programa. Također su prepoznati kao važni čimbenici uspješne suradnje jasno definiranje potreba korisnika ustanove, kvalitetan sadržaj, jasna i redovita komunikacija, pružanje povratnih informacija, zajedničko rješavanje problema, otvorenost ustanova suradnji – spremnost da aktivno podrže djelatnike u sudjelovanju u edukacijama i ostalim aktivnostima.

„Razlozi dobre suradnje su spremnost istih da uče i čine bolje za dobrobit učenika i učenica svojih škola, učine nešto više i drugačije za njih te ih na drugačije i inovativnije načine educiraju i osvijeste.“

Za usporedbu, istraživanje o suradnji udruga i škola u provođenju odgoja i obrazovanja za ljudska prava (Šepetavec, 2012) pokazalo je da udruge kao glavni čimbenik dobre suradnje vide u kvaliteti programa/projekata udruga i kompetentnosti njihovih provoditelja, što udruge u našem uzorku nisu spomenule. Drugi najvažniji čimbenik kod Šepetavec bio je informiranost, motiviranost i otvorenost glavnih odgojno-obrazovnih aktera.

Kada je u pitanju neuspješna suradnja, udruge kao glavni razlog navode nezainteresiranost i nemotiviranost djelatnika ustanova. Udruge u ovom kontekstu navode manjak interesa ustanova da mijenjaju „bilo što unutar sustava“ te nedostatak unutarnje motivacije za konkretnim promjenama uz nezainteresiranost za napredak i poboljšanje uvjeta kvalitete života djece, inertnost ravnatelja/ica škola, nedostatak poduzetnosti te nezainteresiranost nastavnika za dodatno usavršavanje i rad. Iste razloge možemo vidjeti kod Šepetavec (2012) gdje je istraživanjem dobiveno da udruge glavnu smetnju ostvarivanju suradnje vide u nezainteresiranosti samih škola te njihovoj neinformiranosti o udrugama i njihovim programima. Adelman i Taylor (2000, prema Kovač i Buchberger, 2013) kao bitnu odrednicu suradnje ističu upravo važnost određenog stupnja spremnosti dionika na promjenu i prilagodbu.

„Najčešći razlozi su nezainteresiranost i neprepoznavanje važnosti obogaćivanja znanja, iskustava i mogućnosti djece kroz aktivnosti izvan redovnog odgoja i obrazovanja.“

„Nezainteresiranost ustanove, nespremnost na promjene, ponavljanje vlastitog obrasca, neizlaženje iz kalupa na kojeg su navikli.“

Drugi veliki razlog neuspješne suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama, udruge vide u preopterećenosti djelatnika, školskog programa te nedostatku vremena za sudjelovanje u projektima. Neke udruge navode da nedostatak vremena i velik broj drugih obaveza osoba zaduženih za provedbu projekata za rezultat imaju tešku i sporu komunikaciju te kratke rokove u kojima se određene aktivnosti moraju izvršiti. Šepetavec (2012) je u istraživanju o udrugama koje se bave odgojem i obrazovanjem za ljudska prava ustanovila da drugi veliki problem u ostvarivanju suradnje sa školama udruge također vide u preopterećenosti i lošem vođenju škola, pretrpanom rasporedu učenika te u preopterećenosti školskog kurikuluma i nastavnika.

„Zatrpanost raznim poslovima, te se ne stižu posvetiti projektnim aktivnostima niti organizaciji aktivnosti, znači odabrati učenike, pripremiti prostor (ako se aktivnost održava u školi), informirati učenike o terminima i mjestu aktivnosti i sl. Samim time uključivanje korisnika je teško jer nisu zainteresirani, a često im samo fali informacija.“

Udruge također navode problem nerazumijevanja korisnosti suradnje odnosno neinformiranost te nerazumijevanje kako projekt može pomoći djelatnicima i korisnicima ustanova. Neke udruge također razloge neuspješne suradnje vide u nerazumijevanje uloga određenih stručnih suradnika te uplitanju osoba drugih struka koji ne razumiju potrebe i ciljeve udruga.

Dvije udruge su kao problem u suradnji navele i nemogućnost dobivanja naknade za angažman na projektu za obrazovne djelatnike. Sljedeće razloge neuspješne suradnje udruge vide u slabim organizacijskim vještinama djelatnika ustanova, neodgovornosti oko izvršavanja dogovorenih zadataka uz neupoznatost s obavezama na projektu i nepoznavanje procesa vođenja projekta. Udruge također navode lošu komunikaciju te nepoštivanje tuđih granica ili dogovora.

Još jedan važan razlog neuspješne suradnje jest nerazumijevanje uloge civilnog društva te nepovjerenje i predrasude o njihovom radu. Uz to, udruge navode i ideološke razlike kada je riječ o sadržaju edukacija te neshvaćanje udruga kao ozbiljnih partnera.

„Najčešći razlozi neuspješne suradnje je temeljno nerazumijevanje uloge civilnog društva u provođenju različitih projekata i programa. OCD je i dalje stigmatiziran u određenoj mjeri i to dosta određuje otvorenost škola prema udrugama a kasnije i ponašanje škola prema OCD-ima.“

Administrativne prepreke su također prepoznate kao razlozi neuspješne suradnje. Udruge navode kako je administracija prevelika za provedbu projekata te je sam sustav zatvoren.

„Društveno okruženje i iznimna institucionalna okolnost koja ustanove (škole) čini tek formalno otvorenima, dok su u stvarnosti poprilično zatvoreni sustavi. Nastavnici nemaju obvezu suradnje te je kontrola kvalitete površna. Dobar dio njih negativno gleda na suradnju iz razloga otkrivanja svojih (ne)sposobnosti, odnosno (ne)znanja, tj. (ne)stručnosti. Posebno je važno cjeloživotno učenje i povezivanje sa stručnim osobljem iz gospodarstva, a što je sukus naših informatičkih udruga. Dodatan je razlog što impulzivnošću naših aktivnosti (uvođenje robotike, Internet stvari i drugih novina) stvaramo potrebu za novim izazovima, a koji remete dosadašnji "sklad" u radu te time nastavnici osjećaju opterećenje. Stječemo dojam da je njihovo napredovanje definirano evidencijom na obaveznim seminarima, a ne stvarnim napredovanjem. Uglavnom informatika u osnovnim školama je iznimno loše pokrivena, djeca ne uče računalno-algoritamsko razmišljanje, nastavnici uglavnom nemaju kompetencija i vještina za poučavanje programiranja te novih tehnologija, dobrim djelom izborna nastava nije kontroliran proces u kojem je dopuštena zabava i igra djece... Čest slučaj je prikaz rada kroz razne multimedijalne sadržaje kojima se široj okolini prikazuje kao vrstan napredak, a ipak se radi o gotovim generatorima sadržaja (igre, multimedija...) kojima djeca nisu stekla potrebna znanja, vještine, pa i kompetencije... Postoji velika potreba u redefiniranju obveza, kao i praćenju kvalitete i nagrađivanju nastavnika... Neophodno je uvažavanje vanjskih stručnjaka u radu s djecom i mladima.“

Također, udruge su u više navrata navele osobne interese pojedinaca te otežavanje suradnje od strane drugih djelatnika ustanove jer i oni nisu na projektu. Nekoliko udruga se dotaklo teme lokalne politike te problema „uhljebljivanja

ravnatelja“, manipulacije politički podobnih te pritiska lokalne politike zbog kojih se neke ustanove sustavno ne uključuju.

„Ljudi koji ne vole udruge, a to su ljudi koju su politički postavljeni na svoje funkcije.“

„Osobni interesi pojedinaca, imali smo slučaj gdje se nadležna osoba prijavila s našom udrugom na projekt kako bi dobila računalnu opremu, što nismo znali za vrijeme prijavljivanja na natječaj.“

U par navrata, bilo je spomena i negativnog stava djelatnika prema suradnji jer se na taj način otkrivaju propusti u njihovom radu te suradnju gledaju kao konkurenciju.

„Ravnatelji. Ili profesori koji ne žele usvojiti nova znanja, oni koji su ljubomorni da udruge i nezavisni kulturni sektor ima uspjeha u odgoju i obrazovanju ili pak oni profesori i profesorice koje same, paralelno sa školskom nastavom osnivaju udruge i provode više ili manje uspješno vaninstitucionalno obrazovanje pa smo im konkurencija (iako su oni nama nelojalna konkurencija jer novcem koji dobivaju dokapitaliziraju svoje satove u školi ili sami dodatno "prodaju" program školama ili sektorskim ustanovama). Ponekad se jednostavno radi o strahu od nepoznatog, o nerazumijevanju kako naš projekt može pomoći i učiteljima, pedagozima i nastavnicima u provođenju svojih programa i projekata.“

Kao razlog neuspješne suradnje, nekoliko udruga je navelo neprepoznavanje individualnih potreba djeca s teškoćama i neznanje za rad s takvom djecom.

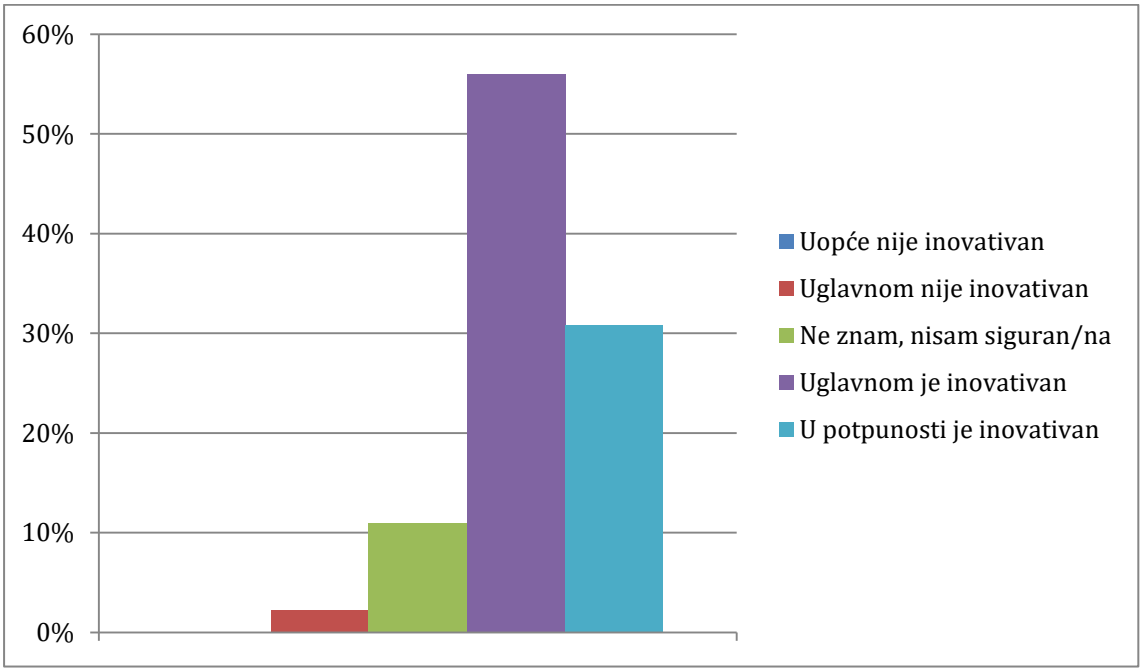
Iako su udruge u našem uzorku uglavnom zadovoljne dosadašnjom suradnjom, iz odgovora na otvorena pitanja možemo zaključiti da još ima prostora za napredak. Razvoj suradnje odgojno – obrazovnih ustanova i vanjskih dionika u literaturi je prepoznat kao važan čimbenik razvoja kvalitete obrazovanja. Rezultati istraživanja također pokazuju kako je suradnja škola i vanjskih dionika važan čimbenik povećanja učinkovitosti škole te učeničkih postignuća (Kovač i Buchberger, 2013). “Uspješna i održiva suradnja škola i vanjskih dionika smatra se bitnim indikatorom postizanja kvalitete škole i obrazovnog sustava, bitnom pretpostavkom održivosti obrazovnih

reformi i jačanja profesionalnog kapaciteta škola i školskih djelatnika" (Kovač i Buchberger, 2013: 541).

5.4. Uloga udruga u području odgoja i obrazovanja

Jedan od glavnih ciljeva ovog rada bio je istražiti ulogu udruga u području odgoja i obrazovanja. Ulogu udruga operacionalizirali smo kroz nekoliko pitanja koje se bave inovativnošću, održivošću programa/projekata, istraživačkim radom udruga, kritikom formalne obrazovne politike te utjecajem na javne politike.

Više od polovine udruga (56%) procjenjuje svoj rad u području odgoja i obrazovanja uglavnom inovativnim u odnosu na formalni sustav odgoja i obrazovanja. 30,8% udruga svoj rad procjenjuje u potpunosti inovativnim, 11% ne znaju ili nisu sigurni a samo 2,2% udruga smatra da njihov rad uglavnom nije inovativan u odnosu na formalni sustav odgoja i obrazovanja. Niti jedna udruga nije navela odgovor da rad njihove udruge uopće nije inovativan.



Slika 6. Procjena inovativnosti rada udruga

Kako bismo dobili dublji uvid u inovativnost njihovog rada, udrugama je postavljeno otvoreno pitanje što njihova udruga nudi kao doprinos odgoju i obrazovanju, a nije ponuđeno u sklopu procesa formalnog odgoja i obrazovanja (sadržaj, metode, oblici rada).

Kao najvažniji doprinos, udruge su u najvećoj mjeri navodile inovativne metode i oblike rada s naglaskom na individualnom pristupu te interaktivnom i iskustvenom učenju. Coombs i Ahmed (1974, prema Rose, 2009) naglašavaju da se neformalni pristupi obrazovanju često povezuju s inovativnošću i fleksibilnošću. Individualni pristup, interaktivnost i iskustveno učenje upravo su jedne od glavnih karakteristika neformalnog obrazovanja koje je usmjereno na rješavanje problema u smislenom kontekstu (UNESCO, 2006, prema Rose, 2009).

Spomenuti inovativni oblici i metode rada od strane udruga su: radionički tip rada, terenski posjeti npr. lokalnim gospodarstvenicima (razvoj poduzetništva), aktivnosti u prirodi, interakcije s ranjivim skupinama, multimedijalne prezentacije i radionice, kvizovi znanja, aktivno sudjelovanje – izražavanje mišljenja i kreiranje vlastitog sadržaja od strane korisnika, provedba volonterskih programa osmišljenih od strane samih učenika, učenje kroz igru, diskutiranje, igranje uloga, učenje na temelju rješavanja problema (eng. *problem-based learning*), *peer learning* metoda, vršnjačka edukacija, tehnike Gestalt i NLP psihoterapije, moderni sustavi za online učenje i uređaji za poučavanje o tehnologiji (roboti, mikro računala), izražavanje pokretom.

„Djeci u vrtiću čitamo sadržaje / slikovnice koje su im zanimljive i korisne zbog vokabulara, s njima vježbamo i ponavljamo nepoznate riječi, učimo ih prepričavanju i potičemo da se izražavaju vlastitim riječima. U osnovnoj školi na radionicama djeci nudimo zanimljive romane - odmak od suhoparne i zastarjele lektire, i obrađujemo tekstove radionički, ne tako da djeca sjede i odgovaraju na pitanja kako su navikli u školi, nego da aktivno sudjeluju, izražavaju svoje mišljenje i kreiraju vlastiti sadržaj. Na fakultetu isto tako studente potičemo na čitanje i na izražavanje vlastitim riječima, da znaju izraziti svoje mišljenje o onome što su pročitali. Obično im dosta dugo treba da se oslobode jer su ubijeni sustavom u kojem su samo slušali i nitko ih nije pitao za mišljenje, niti su navikli na knjige čiji sadržaj ima veze s njihovim životima.“

„Metode rada koje su specifične u našim projektima su iskustvene radionice koje korisnike-djecu i ili studente praktičnim radom i živim susretom s našim korisnicima- osobama s invaliditetom uče novim vještinama: kreativnom ručnom radu- šivanje, filcanje vune, timskog rada, prihvaćanju i osvješćivanju o različitostima u društvu. Ti sadržaji su nadopuna sadržajima koji se rade na satovima razrednika, vjerskog odgoja ali su posebni zbog konkretnog prenošenja znanja i razbijanja predrasuda spram osoba s invaliditetom kao populacije koja ima samo potrebe, dok u našim radionicama osobe s invaliditetom su oni koju poučavaju i imaju znanje i resurse što djeluje na razvoj njihova samopouzdanja, a ujedno i na razbijanje predrasuda o OSI.“

„Naš program djeca prvenstveno doživljavaju kao igru, kao svoj izbor, kao svoju potrebu. Mi nikada ne silimo niti jedno dijete na ništa i ne "učimo" ih. Oni uče nas, uče se samopouzdanju, samostalnom djelovanju i odgovornosti, time se u osnovi razlikujemo od hrvatskog obrazovnog sustava iako pojedini ravnatelji i pojedini nastavnici izrazito gaje ovaj pristup i koliko mogu, ga primjenjuju.“

„Naša udruga nudi interaktivnu radionicu, gdje učenici osim što slušaju o raznim vrstama invaliditeta, kako se pravilno ophoditi prema osobama s invaliditetom, aktivno im je demonstrirano kako se osoba s različitim invaliditetom osjeća. Na primjer, donesemo invalidska kolica pa se kreću njima po učionici, zavežemo im oči, stavimo slušalice koje izoliraju vanjske zvukove i sl.“

„Obzirom da se radi o neformalnom obrazovanju, metode su prilagođene mladima, kao i oblici rada. Mi smo kao organizacija godinama ispitivali mlade kako žele učiti te smo kreirali metode rada sukladno dobivenim rezultatima.“

„Sve metode rada zasnivaju se na metodama neformalnog učenja što znači da su iskustvene, aktivnosti interaktivne s aktivnom ulogom korisnika (radionice, simulacije, igre uloga i sl.), a uloga voditelja aktivnosti je da vodi korisnike kroz proces, a ne osoba koja prenosi znanje. Samim time puno su zanimljivije korisnicima te ih uče na razmišljanje, donošenje zaključaka, stvaranje stavova, razbijanje stereotipa i predrasuda. Također, ovakve metode su vrlo inkluzivne što dovodi do jačeg uključivanja marginaliziranih skupina. Različiti su i oblici rada, uglavnom u grupama te tako se jača timski rad, vodstvo te empatija.“

„Igramo veliki Čovječe ne ljuti se u dvorani ili dvorištima škola u kojima su figure učenici i osobe s invaliditetom, igramo košarku u kolicima s članovima Udruge i učenicima“.

Jedna od konzistentnih tema u literaturi o neformalnom obrazovanju jest ideja da obrazovanje koje se pruža treba biti u interesima učenika te da bi organizacija i planiranje kurikuluma trebalo biti poduzeto od strane učenika – ono bi trebalo biti "odozdo" (Fordham, 1993, prema Kamil, 2007). Upravo su ove karakteristike udruge spomenule u više navrata kao primjer inovativnosti. U ovom kontekstu, neformalno se obrazovanje odnosi na formaciju kurikuluma odozdo ili dogovorenu formaciju kurikuluma.

Sljedeći značajni doprinos odgoju i obrazovanju a što nije ponuđeno u sklopu procesa formalnog odgoja i obrazovanja, udruge vide u bavljenju sadržajem koji je nedovoljno ili uopće nije zastupljen u formalnom kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova. Nuđenje programa koji su drugačiji ili nadopunjuju trenutni kurikulum (kao što su građanski odgoj, mirovno obrazovanje) su upravo jedne od glavnih karakteristika neformalnog obrazovanja (Balwanz i sur., 2006, prema Rose, 2007).

Teme koje su udruge spominjale u ovom kontekstu su: seksualno i drugo nasilje, rizična ponašanja, prevencija ovisnosti, glazbeno obrazovanje za djecu i mlade s posebnim potrebama, senzibilizacija učenika, studenata i odgojno-obrazovnih djelatnika o mogućnostima i potrebama učenika i studenata s oštećenjem vida, razvoj logičkog i kritičkog razmišljanja kod djece i mladih, edukacija o zelenoj i kružnoj ekonomiji, edukacija za prihvaćanje različitosti, rad s marginaliziranim skupinama i svjedočenje o svakodnevnim problemima s kojima se susreću, informiranje o mobilnosti i studentskom životu, teme zdravstvenog i građanskog odgoja, medijacije, sadržaji iz područja medijske pismenosti, sadržaji iz informacijsko-komunikacijskog područja i tehnologije, umjesto standardnih knjiga za lektiru, djeci i mladima se nude romani s kojima se mogu poistovjetiti, otkrivanje talenata i vještina, poticanje kreativnosti i kritičkog mišljenja, prevencija i zaštita mentalnog zdravlja. Kada vidimo raznovrsnost i važnost gore navedenih tema, nameće se potreba uvrštavanja istih u formalni sustav odgoja i obrazovanja.

„Nudi obrazovanje učiteljima iz područja građanskog odgoja i obrazovanja, medijacije, volontiranja, metodike podučavanja. To su sadržaji o kojima se učitelji ne

uče tijekom formalnog obrazovanja, a edukacije koje dobivaju im nude znanja i vještine koje mogu upotrebljavati svakodnevno u školi.“

„Područja aktivnosti u projektima vezani su za promicanje jednakopravnosti, socijalne uključenosti, očuvanja nacionalnog i lokalnog identiteta te unapređenja kvalitete života djeca i mladih. U sklopu ovih područja aktivnosti nastoji se djeci i mladima omogućiti da odgojem i obrazovanjem izvan redovitoga odgojno-obrazovnog sustava steknu dodatno znanje i vještine te pridonesu promicanju i aktivnome prakticiranju ljudskih prava, kao i da postanu aktivni građani našega društva, ali jednako tako da steknu novo znanje i vještine te nauče kako pridonijeti kvaliteti svoga života i života drugih ljudi.„

„U sustavu ne postoji obrazovanje hospitaliziranih srednjoškolaca i to je područje koje pokriva udruga. Isto tako organiziramo stručna usavršavanja sa stručnjacima u području obrazovanja u bolnicama iz Europe. Inicirali smo osnivanje Međužupanijskog vijeća za bolničke učitelje RH pri Agenciji za odgoj i obrazovanje.“

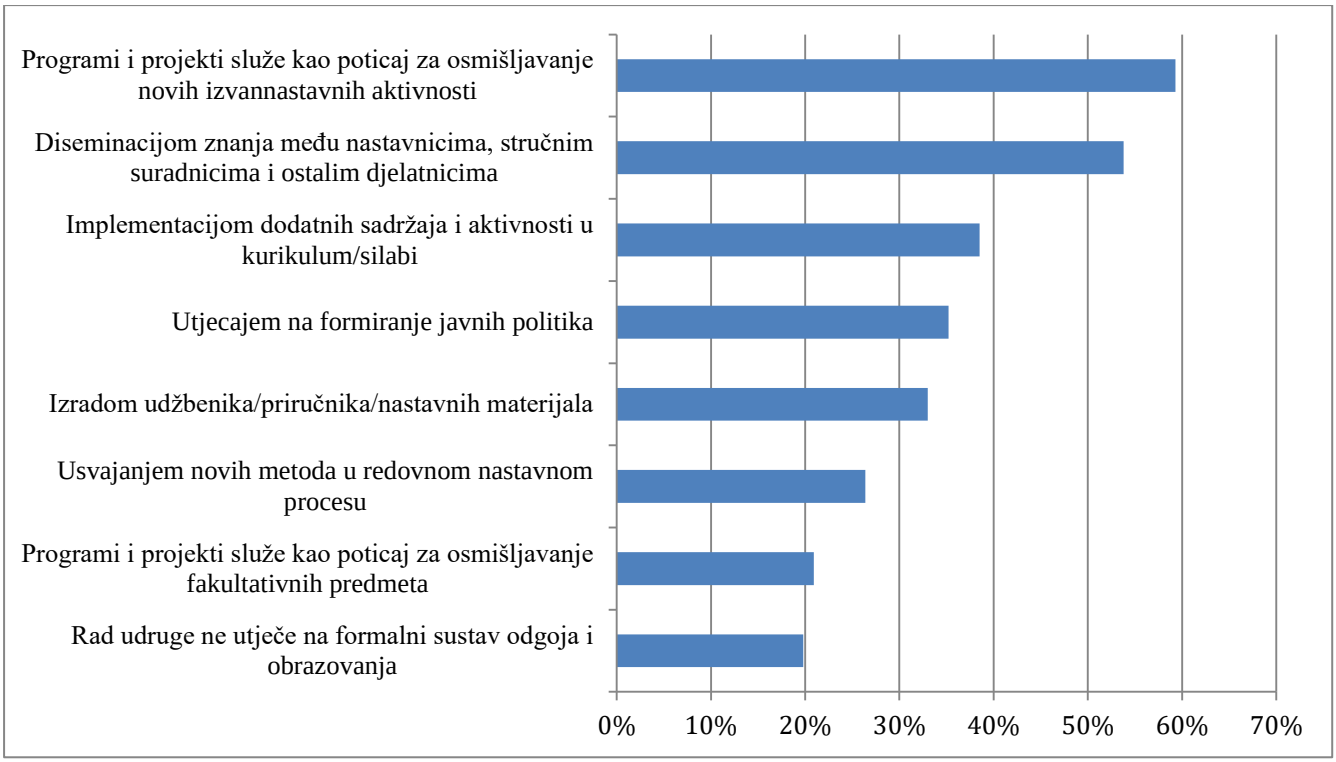
„U većini naših programa cilj jest poticanje i usmjeravanje djece u uvježbavanju vlastitoga kreativnog i kritičkoga mišljenja. Davanjem prostora djetetovoj prirodnoj znatiželji i pravilnim usmjeravanjem razvijanja te znatiželje dovodi se do konstantnog promišljanja od najranije dobi što pomaže djetetu u modeliranju vlastitog mišljenja kao i buđenju svijesti o sebi samome i svijetu oko sebe. Procesom stvaranja i razumijevanja vlastitog mišljenja, ali i tuđeg, razvijaju se i komunikacijske, socijalne i argumentacijske vještine koje su nam potrebne za konstruktivna promišljanja kao i za kvalitetnu provedbu sokratkog dijaloga na kojem se i temelji ovaj projekt. U dosadašnjem radu pokazalo se da je provođenje projekata imalo pozitivan utjecaj na razvoj sljedećih karakteristika, sposobnosti i vještina kod djece: otvorenost za različita mišljenja, tolerancija, razumijevanje i mogućnost dijaloga. Njihovi su psihološki potencijali unaprijeđeni (intrinzična motivacija, samoinicijativa, neovisnost, samopouzdanje) te su im tako stvorene predispozicije za cjeloživotno učenje i napredovanje.“

Ostali doprinosi koje su udruge spominjale su: edukacija pomoćnika u nastavi, umanjivanje problema nedostatka stručnih suradnika logopeda u predškolskim i školskim ustanovama, podučavanje o povijesti i geografiji mjesta u kojima korisnici žive te lokalnim tradicijskim vrijednostima, testiranje djece nižih razreda osnovne škole

kako bi se utvrdio eventualni poremećaj u ponašanju ili učenju, pomoć u učenju djeci s teškoćama te podrška učenicima romskog podrijetla.

Jedna od važnih uloga udruga u području odgoja i obrazovanja je njihov konkretan utjecaj na formalni sustav odgoja i obrazovanja, odnosno ono što Thompson (2001, prema Rose, 2007) naziva „mainstreaming“, referirajući se na inkluziju neformalnih pristupa u formalni obrazovni sustav. Osim projekata koje provode u suradnji s ustanovama odgoja i obrazovanja, važno je ispitati i načine osiguravanja održivosti tih projekata u formalnom sustavu odgoja i obrazovanja.

Većina udruga (59,3%) smatra da se održivost njihovih programa i projekata osigurava osmišljavanjem novih izvannastavnih aktivnosti. Također, više od polovine udruga (53,8%) je navelo kako se održivost osigurava diseminacijom znanja među nastavnicima, stručnim suradnicima i ostalim djelatnicima u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Nadalje, 38,5% udruga smatra da se održivost njihovih projekata osigurava implementacijom dodatnih sadržaja i aktivnosti u kurikulum/silabi, čak 35,2% utjecajem na formiranje javnih politika te 33% izradom udžbenika/priručnika/nastavnih materijala. Više od četvrtine udruga (26,4%) je navelo kako njihovi projekti/programi utječu na usvajanje novih metoda u redovnom nastavnom procesu te petina (20,9%) na osmišljavanje fakultativnih predmeta. S druge strane, skoro petina udruga (19,8%) smatra kako njihov rad ne utječe na formalni sustav odgoja i obrazovanja. Ovi rezultati ukazuju da udruge smatraju da su njihovi projekti održivi na različite načine što im otvara mogućnost da utječu na formalni sustav odgoja i obrazovanja.



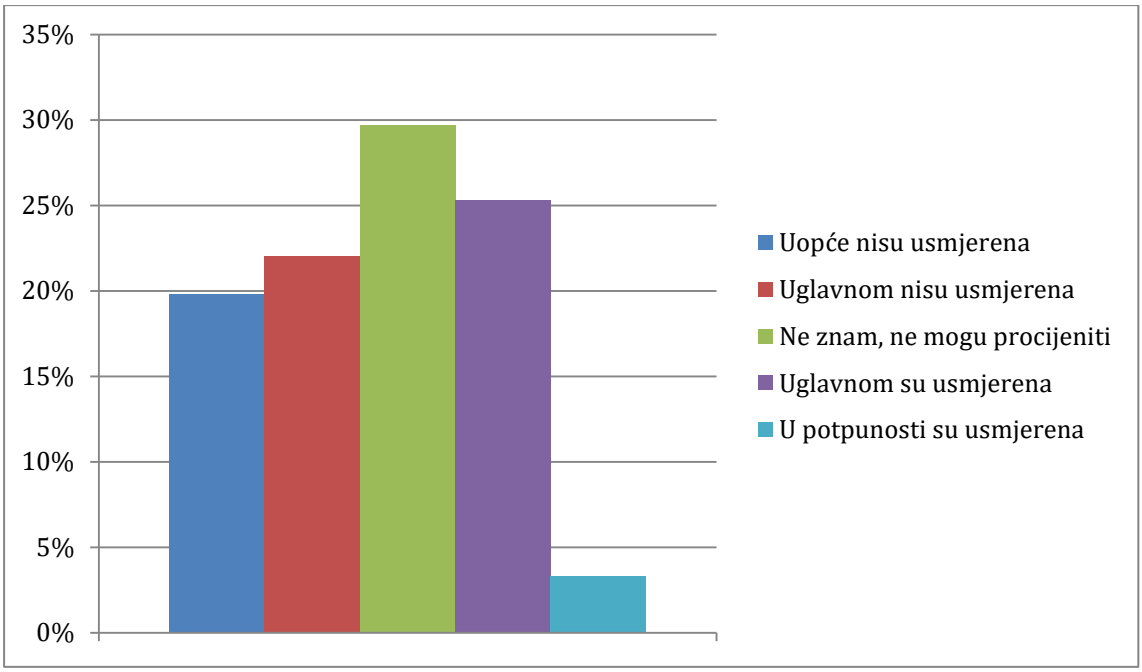
Slika 7. Održivost programa/projekata udruga u formalnom sustavu odgoja i obrazovanja

Kada je u pitanju istraživački rad u području odgoja i obrazovanja, udruge ne pokazuju visoku razinu aktivnosti. 24,2% udruga istraživanja u ovom području ne provodi nikada, 39,6% vrlo rijetko, 18,7% ponekada, 9,9% često te svega 7,7% vrlo često. Može se zaključiti da bi bilo dobro poticati istraživanja koja će pridonijeti dobrobiti udruga jer se pokazalo da znanstvena aktivnost može povećati profesionalizaciju, odgovornost (engl. *accountability*) i efikasnost nevladinih organizacija u obrazovnom razvoju kroz aktivnosti kao što su certificiranje profesionalaca, utvrđivanje minimalnih standarda za rad ili viši utjecaj na pitanja javnih politika (Bromley, 2010).

Udrugama je također postavljeno pitanje koje je posljednje istraživanje koje su proveli. Navedena istraživanja bila su: analiza građanskih kompetencija mladih, anketa među učenicima srednjih škola o utjecaju korupcije na njihove živote, anketa o zainteresiranosti djece i mladih za aktivnosti na području kulture, evaluacija učinka programa, istraživanje o provedbi građanskog odgoja i obrazovanja (stavovi ključnih dionika, analiza relevantne dokumentacije), novi pristupi u sustavu odgoja i obrazovanja uz rad s obučenim psima, ispitivanje stanja uhranjenosti i znanja o pravilnoj prehrani kod učenika četvrtih razreda osnovnih škola na području Slavonije, mladi i opijanje,

socio-ekonomske karakteristike studenata u Hrvatskoj, istraživanje o transparentnosti osiguravanja kvalitete visokih učilišta u Gradu Zagrebu, u Splitsko-dalmatinskoj županiji te u Osječko-baranjskoj županiji, istraživanje lokalne tradicije i baštine, istraživanje medijske i filmske pismenosti, istraživanje u području provedbe predškolskog obrazovanja djece na području Sisačko-moslavačke županije, osnaživanje odgojitelja i pomagača za pružanje podrške uključivanju djece s teškoćama u razvoju u redovne vrtiće u Hrvatskoj, navike korištenja ekrana kod učenika iz sela i grada, razvoj građanske kompetencije mladih, interesi, potrebe, problemi i rješenja svakodnevnih izazova učenika, potrebe i interesi mladih u Velikoj Gorici, povezanost sudjelovanja u programu produženog boravka i postizanja boljeg školskog uspjeha, sposobnosti osoba s invaliditetom za edukaciju drugih osoba s invaliditetom za rad u kružnoj ekonomiji, testiranje medijske pismenosti učenika osnovne škole, percepcija romskih učenika te cjelokupne romske zajednice o obrazovanju te kakva su im iskustva vezana za kršenje ljudskih prava te stavovi učitelja/nastavnika/profesora o uvjetima obrazovanja romske djece. Iz navedenoga je vidljivo da su predmeti istraživanja udruga vrlo raznovrsni te da njihovi rezultati mogu doprinijeti boljem razumijevanju različitih aspekata odgoja i obrazovanja.

Sljedeća bitna uloga udruga u području odgoja i obrazovanja jest kritiziranje nacionalne obrazovne politike što se često smatra temeljnom ulogom nevladinih organizacija u obrazovanju. Ova uloga se ostvaruje nadziranjem efikasnosti i kvalitete javnih usluga s ciljem osiguravanja odgovornosti vlade (AKF, 2007). Udruge su trebale procijeniti u kojoj mjeri su njihova djelovanja usmjerena upućivanju kritike nacionalnoj obrazovnoj politici. Skoro desetina udruga (19,8%) je navela kako njihova djelovanja uopće nisu usmjerena kritici, 22% da uglavnom nisu usmjerena, 29,7% da ne mogu procijeniti, četvrtina udruga (25,3%) je navela kako su uglavnom usmjerena te samo 3,3% udruga je navelo da su njihova djelovanja u potpunosti usmjerena upućivanju kritike nacionalnoj obrazovnoj politici. Ovaj aspekt djelovanja udruga u području odgoja i obrazovanja trebalo bi više poticati jer u ponekim slučajevima, neprofitni sektor može preuzeti ulogu nadzornog tijela te pomoći zajednicama da identificiraju neuspjehe vladinog sustava te ojačaju odgovornost prema učenicima i zajednicama umjesto pojednostavljivanja formalnog sustava (AKF, 2007).



Slika 8. Djelovanja udruge usmjerena upućivanju kritike nacionalnoj obrazovnoj politici

Također nas je zanimalo na koje načine udruge kritiziraju nacionalnu obrazovnu politiku. Jedan od najčešćih načina kritiziranja kojeg su udruge spomenule jest članstvo u nekoj inicijativi ili pokretu. Tako je nekoliko udruga navelo članstvo u GOOD inicijativi čiji je cilj uvođenje građanskoga odgoja i obrazovanja u škole. *Hrvatska može bolje* je također jedna od spomenutih inicijativa koja je organizirala prosvjed podrške kurikularnoj reformi te KUD (*Koordinacija udruga za djecu*) preko kojih onda djeluju zagovarački.

Udruge su potom navodile javno lobiranje, iniciranje sastanaka okruglih stolova i rasprava, komuniciranje s donositeljima odluka u području obrazovnih politika, otvorena pisma i pismene prigovore, istupe u medijima, praćenje i zagovaranje obrazovnih politika, primjedbe na nacrte zakona preko matičnih saveza, izvještaje, sudjelovanje u e savjetovanju, sudjelovanje u javnim raspravama, prosvjedne aktivnosti, izjave o stanju obrazovne politike te izdavanje zbornika o važnosti drugačijih pedagogija.

„Kroz ciklus analiza ili istraživanja prepoznajemo probleme, zatim organiziramo javne rasprave i izrađujemo preporuke (obično u suradnji s drugim), a u

konačnici te preporuke plasiramo javnosti kroz javne događaje i kroz medije. Po potrebi organiziramo i protestne aktivnosti radi odluka vlasti koje smatramo štetnima.“

„Kroz institucionalne kanale, naročito radna tijela u kojima sudjelujemo, ali i aktivistički - kroz uključivanje u organizaciju različitih prosvjednih aktivnosti. Također, nerijetko i samostalno istupamo u vezi pojedinih tema.“

„Naše djelovanje je bazirano na konstruktivnoj kritici baziranoj na činjenicama ("evidence-based"principu) - istražimo pojedino područje, prikupimo podatke, na temelju dobrih praksi i ekspertize stručnjaka izradimo preporuke za poboljšanja te ih komuniciramo donositeljima odluka u području obrazovnih politika.“

„Prosvjedima kroz skretanje pažnje na ukidanje osobne invalidnine djeci s TUR zbog neusklađene satnice u školi, djelovanjem kroz Savez OSIC-e.“

Samo nešto više od četvrtine udruga (26,4%) je potvrdno odgovorilo kako je njihova udruga utjecala na formiranje neke javne obrazovne politike što ukazuje na potrebu unaprjeđenja ovog područja djelovanja udruga. Važnost tog djelovanja naglašava Ljubanović (2016) ističući kako se potrebe i izazovi društvene zajednice kroz javne politike rješavaju zajedničkim promišljanjem svih a posebice zainteresiranih skupina na čije će živote pojedina politika imati bitan utjecaj. Nevladine organizacije su spona između konkretnih potreba i stvarnih problema građana i vlasti te one često ukazuju na greške i propuste sustava, zanemarivanje problema te istovremeno zagovaraju njihovo rješavanje (Ljubanović, 2016).

One udruge koje su odgovorile da je njihova udruga utjecala na formiranje neke javne obrazovne politike morale su navesti konkretnu politiku te ukratko opisati način na koji su utjecali.

Udruge su navodile različite utjecaje kao što su: bolnički učitelji prepoznati kao kategorija stručnjaka u sustavu odgoja i obrazovanja osnivanjem Međužupanijskog vijeća koje je odgovorno za njihovo stručno usavršavanje, članstvo raznih tijela pri ministarstvu i lokalnih inicijativa pri donošenju raznih odluka i strategija vezanih uz njihovo područje djelovanja, utjecaj na uvođenje obaveznog znanja o prehrani i nužnosti vježbanja (kroz edukacije i televizijske emisije), uključivanje prevencije karijesa u Strategiju razvoja zdravstva do 2020.godine, izjednačavanje mogućnosti za djecu s teškoćama te pravo na asistenta (lobiranjem te pilot projektima), utjecaj na javnu

obrazovnu politiku: socijalna dimenzija visokog obrazovanja, sudjelovanje na sastancima, predstavljanjima nacrta politika, povezivanje s drugim udrugama, utjecaj na rad nastavnika u školama, sudjelovanje u donošenju Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije (medijska pismenost i kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja), politike stipendiranja mladih iz alternativne skrbi, prilog izradi Nacionalnog okvirnog kurikuluma te diskusija u postupku izrade Cjelovite kurikularne reforme, pristup osobama s invaliditetom obrazovnim ustanovama i školovanju (medijski istupi, javne akcije), javni uvid o donošenju Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručno komunikacijskim posrednicima, sudjelovanje u radu državnog Povjerenstva za uvođenje informatike kao obaveznog predmeta. Iz ovoga je vidljiv visoki potencijal i doseg djelovanja udruga u okviru javnih politika.

„Mijenjali smo način rada nastavnika u školama koji su naša djeca članovi. Na način da smo im pisali i govorili kako i na koji način da se radi s tom djecom. Škole ispočetka nisu to prihvatile a kasnije su zakonskom regulativom to morale.“

„Na uključenost medijske pismenosti u najnoviju Strategiju obrazovanja, znanosti i tehnologije - tematskom sjednicom o medijskoj pismenosti održanoj u Hrvatskom saboru.“

„Sudjelovanjem u radnim skupinama ili grupama recenzenata, sudjelovanjem u e-savjetovanjima, protestnim djelovanjem kada smatramo da su odluke vlasti štetne i sl. Primjer je sudjelovanje u donošenju Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije i CKR, te kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja.“

„Utjecali smo na uvođenje pomoćnika u nastavi na način da smo provodili pilot projekte te je nakon potvrde potrebe za navedenom uslugom, ista ušla u sustav.“

Nadalje, udruge su morale definirati njihove doprinose odgoju i obrazovanju općenito, neovisno o lokalnoj ili nacionalnoj razini. Sadržaj njihovih odgovora je vrlo sličan odgovorima na ranije pitanje o doprinosima odgoju i obrazovanju u kontekstu sadržaja, metoda i oblika rada.

Najčešće, udruge svoj doprinos odgoju i obrazovanju vide u obogaćivanju odgojno-obrazovnih sadržaja i kurikuluma te u stručnom usavršavanju obrazovnih djelatnika. Udruge naglašavaju kako se bave temama koje nisu dovoljno zastupljene u formalnom sustavu odgoja i obrazovanja te ga na taj način nadopunjuju. Udruge su

navele mnogo primjera kao što su unaprjeđivanje stručnih informatičkih znanja djece, prevencija nasilja i ovisnosti, građanski odgoj (edukacije za učenike i nastavnike), podrška djeci s razvojnim teškoćama i rizicima te njihovim obiteljima, stvaranje uvjeta za formalno glazbeno obrazovanje, antikorupcijska edukacija, zaštita okoliša,poticanje volonterstva.

„Naš doprinos se očituje u direktnom radu s korisnicima tj. s učenicima, studentima, roditeljima, stručnim suradnicima u školama i učiteljima s ciljem pozitivnog utjecaja na potrebe obrazovnih institucija bilo da je riječ o prevenciji nasilja, ovisnosti, građanskom angažmanu, odgoju za demokratsko društvo, ljudska prava, poduzetništvu i drugim temama.“

„Rad dostupan javnosti, i vidljiv u javnosti, i naše i drugih udruga, omogućio je da se pažnja onih koji kreiraju nacionalne politike usmjerene na obrazovanje mladih, usmjeri i na pozitivna iskustva udruga u području izvaninstitucionalnog obrazovanja kao doprinosa formiranju novih pogleda na obrazovne procese.“

„Potaknula mobilizaciju oko podrške provedbi kurikularne reforme, provodi kontinuirano zagovaranje za sustavno uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja u škole, provela značajan broj treninga za nastavnike i stručne suradnike iz različitih područja.“

„Rad naše Udruge pridonosi obogaćivanju kvalitete sadržaja koji se provode u odgojno-obrazovnim ustanovama i ističe pozitivne ljudske vrijednosti i razvijanje tih vrijednosti u djece od najranije dobi te daljnje njegovanje tih vrijednosti kroz iskustvene radionice.“

„Rekao bih da, u granicama naših mogućnosti, radimo tri stvari. Prvo, otvaramo u javnosti pitanja o pojedinim aspektima odgoja i obrazovanja o kojima se toliko ne priča. Primjerice, ovog tjedna imamo konferenciju o radu vijeća učenika, što je dosta zapostavljena tema. Drugo, kreiramo određene prakse i sadržaje iskoristive u kontekstu formalnog sustava obrazovanja. Konačno, djelujemo protiv inicijativa u obrazovanju koje smatramo retrogradnim te neusklađenim s vrijednostima otvorenog, tolerantnog društva.“

Drugi glavni doprinos udruge vide u osiguravanju kvalitetnog slobodnog vremena djece i mladih te razvoj socijalnih vještina, kreativnosti, kritičkog mišljenja, razvoja samopouzdanja te cjelokupne osobnosti učenika. Važnost ovog doprinosa

objašnjava Thompson (2001, prema Rose, 2007) ističući kako su alternativni pristupi obrazovanju karakterizirani kapacitetom da se prepozna i kreativno iskoristi različitosti i transparentnost u kontekstu stupnja otvorenosti - otvoreni pristup, otvoreno učenje i neograničene mogućnosti izražavanja kreativnog potencijala učenika.

„Dostupnost projekata odnosi se prvenstveno na činjenicu da su sve aktivnosti besplatne i nemaju, klasno ili neko drugo ograničenje te nisu rezervirane isključivo za talentirane pojedince. Osiguravajući kvalitetne neformalne obrazovne programe, infrastrukturu, besplatne prostorne, materijalne i stručne resurse za okupljanje i glazbeno stvaralaštvo, generirat će se uvjeti za stjecanje znanja i vještina, afirmaciju osobnog stvaralaštva i kreativnosti te omogućiti mjesto susreta, razmjene znanja, iskustva, mišljenja i praksi, čime će se riješiti problem financijskog ograničenja, "zagušenja" kreativnog potencijala te nedovoljne integracije i djece i mladih u društvu. Aktivnosti takvoga tipa nude bijeg od ustustavljenog i ne uvijek popularnog formalnog obrazovanja te omogućuju mladima, pozitivan psihofizički razvoj, odnosno odvraćaju od okretanja ka delinkventnom ili asocijalnom ponašanju.“

„Fokus je više na direktnom radu s korisnicima i korisnicama, odnosno na formiranju njihovog kritičkog mišljenja posebice spram dosadašnjeg načina odgoja i obrazovanja.“

„Kroz projekte na kojima se radi s učenicima potičemo kreativnost i inovativnost te doprinosimo razvoju kritičkog mišljenja, čitalačkih i informacijskih kompetencija iskoristivih u svim predmetima osnovnog i srednjeg obrazovanja.“

Nadalje, udruge navode doprinos u zagovaranju jednakih prava u sustavu obrazovanja za djecu s teškoćama u razvoju, jednake mogućnosti razvoja osobnosti s obzirom na sposobnosti, pravo na asistente u nastavi, uvođenje pomoćnika u nastavi, umanjivanje problema nedostataka stručnih suradnika logopeda u odgojno-obrazovnim ustanovama.

„Svojim radom udruga želi postaviti sustav u kojem će svaka osoba bez obzira na izazove imati istu priliku, istu šansu za odlučivanje i izbor u vlastitom životu. Naši prijedlozi idu u pravcu kako je svatko vrijednost i kako je svatko potencijal i prilika, samo se sustav mora prilagoditi na način da će u svakom trenutku moći odgovoriti izazovima. Mi u svome radu zagovaramo politiku integracije kroz rad i zapošljavanje, a

ne o socijalnom zbrinjavanju osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Osoba s invaliditetom i dijete s teškoćama u razvoju je prije svega ljudsko biće i kao takav zaslužuje poštivanje svih svojih ljudskih i građanskih prava kao i svaki drugi pojedinac.“

Udruge su navodile doprinos promociji demokracije, ljudskim pravima te stvaranju aktivnih i odgovornih građana što je također jedna od važnih uloga civilnog društva. Naime, civilno se društvo obično veže uz pojam građanskog ili civilnog aktivizma koji se odnosi na društvene norme, organizacije i djelovanja koja omogućuju veću uključenost građana u javne politike i donošenje odluka (Magdić, 2015).

„U sklopu ovih područja aktivnosti nastoji se djeci i mladima omogućiti da odgojem i obrazovanjem izvan redovitoga odgojno-obrazovnog sustava steknu dodatno znanje i vještine te pridonesu promicanju i aktivnome prakticiranju ljudskih prava, kao i da postanu aktivni građani našega društva, ali jednako tako da steknu novo znanje i vještine te nauče kako pridonijeti kvaliteti svoga života i života drugih ljudi.“

Ostali spomenuti doprinosi odnosili su se na promicanje lokalnih tradicijskih vrijednosti, baštine i materinjeg jezika, unaprjeđivanje odgoja i obrazovanja hospitalizirane djece, uključivanje u savjetovanja na nacionalnoj razini te iniciranje i vođenje procesa izrade politika za djecu na lokalnim razinama, podrška roditeljima, politike visokog obrazovanja te zaštita zdravlja djece.

„Naši doprinosi u području politika visokog obrazovanja (posebice socijalne dimenzije visokog obrazovanja i financiranja visokog obrazovanja) su vrlo konkretni, konstruktivni i značajni, te su često prepoznati i uvaženi od ključnih dionika na nacionalnoj razini.“

„Svi naši projekti nastoje ukazati na potrebu rješavanja problema u zajednici te pružaju mogućnost jačanja društvene svijesti i izgradnje lokalne zajednice. Vrijednost dodatnog obrazovanja mladih osoba vidljiva je i u jačanju njihova samopouzdanja, društvenog položaja i zdravstvenog stanja. Obrazovanje je glavni preduvjet smanjenja siromaštva, poboljšanja životnih uvjeta, ublažavanja nezaposlenosti, samozapošljavanja kao i oživljavanja privatne inicijative.„

„U školske kurikulume uvedene su aktivnosti koje nudimo djeci i mladima na lokalnoj razini. Pruža im se dodatni tip aktivnosti usmjeren na njihovo osnaživanje te ih se potiče na razvoj volonterskih aktivnosti na lokalnoj razini. Program za roditelje imao je utjecaja na velik broj korisnika na način da su promijenili stavove i ponašanja u odgoju svoje djece, primijenili su naučene vještine, razriješili eventualne probleme u komunikaciji s djecom. Program provodimo i u suradnji s Centrom za socijalnu skrb koji upućuje korisnike koji su u njihovom sustavu te kroz projekt zajednički radimo na rješavanju konkretnih situacija vezanih uz odgoj djece.“

5.5. Prepreke u radu i u suradnji udruga s odgojno-obrazovnim ustanovama

Glavnu prepreku u provedbi odgojno-obrazovnih programa općenito te u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama, udruge vide u nedostatku financijskih sredstava. Udruge su navodile problem financijske održivosti programa zbog ovisnosti o natječajima te nedostatak kontinuirane financijske podrške koja bi među ostalom omogućila lakše motiviranje ljudi. Također, nekoliko udruga je navelo kako unatoč nedostatku financijske podrške, provode programe zbog vlastitog entuzijazma i posvećenosti. U istraživanju Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva o stanju civilnog društva iz 2011., udruge su također kao najčešći problem u prijavi projekata spominjale nedostatak financija, s čime se susrela polovica udruga. Pokazalo se također da najizraženiji problem tijekom provedbe projekta je ponovo nedostatak financijskih sredstava (za gotovo tri četvrtine udruga). Matančević i Bežovan (2017) naglašavaju problem ekonomske krize u Hrvatskoj zbog koje su smanjena proračunska izdvajanja i donacije gospodarstva što utječe na financijsku stabilnost organizacija civilnog društva. Posljednjih godina smanjuju se sredstva za financiranje organizacija civilnog društva iz javnih izvora, uključujući i ona iz lokalnih proračuna. Dionici civilnog društva svjedoče i o problemu neredovitih isplata dodijeljenih sredstava (Brajdić-Vuković i sur., 2014).

„Najveća prepreka je nabava potrebnih financijskih sredstava za provedbu projekata i općenito rad i suradnju.“

„Financijska održivost programa radi ovisnosti o natječajima.“

„Ali imamo veliku financijsku prepreku - program za financiranje izvaninstitucionalnog obrazovanja MZO-a izdvaja jako malen novac za honorare i to je problem za motivirati ljude da rade.“

„Projekti koje predajemo redovito su u proračunu odrezani na nekakav minimum, pa sve što nam ostaje je entuzijazam i volonterstvo koji su za programe od presudne važnosti.“

Drugi veliki problem udruge vide u nezainteresiranosti samih odgojno-obrazovnih ustanova i njihovih djelatnika te neinformiranosti odnosno nerazumijevanju o važnosti rada udruga i njihovih programa. Udruge su također navele miješanje djelatnika ustanova u stručni rad udruga te „njihov osjećaj da se ne može puno promijeniti u obrazovnim politikama u sadašnjim uvjetima“, njihova sklonost jednostavnim i kratkoročnim rješenjima. Nemotiviranost djelatnika odgojno-obrazovnih ustanova se također u nekoliko navrata pripisala činjenici da nisu u mogućnosti ostvariti dodatnu financijsku dobit.

„Dogodi nam se da neke škole odbijaju naše prevencijske programe jer se tiču prevencije seksualnog nasilja nad djecom i mladima te problematike nasilja u obitelji. Bilo je situacija da škole tvrde da "toga kod njih nema".“

„Mnoge škole se teško odlučuju za bilo kakvu suradnju jer nisu dovoljno ni upoznate s našim i nama sličnim udrugama i njihovim aktivnostima.“

„Nerazumijevanje organizacija civilnog društva od strane velikog dijela ravnatelja i nastavnika, pogrešna očekivanja (honorari), hirovitost i nedosljednost.“

„Poneki ravnatelji i nastavnici se boje "konkurencije" jer je očito da rade slabo i minimalno pa i ne žele nove projekte izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja.“

Nadalje, udruge su navodile nefleksibilnost i krutost obrazovnog sustava te odgovarajućih nadležnih tijela, Ministarstva znanosti i obrazovanja te Agencije za odgoj i obrazovanje. Najčešće, udruge su komentirale nedovoljna financijska sredstva koje obrazovni sustav pruža neformalnim oblicima obrazovanja te na veliku količinu administracije i birokracije.

„Društvena sredina koja premalo cijeni znanje, lokalna tijela kojima su voditelji neobrazovane osobe, političko okruženje, nepotizam i populizam.“

„Ministarstvo znanosti i obrazovanja je iznimno inertno te na razini utjecajnih službenika često nesklono transparentno urediti suradnju obrazovnih ustanova i civilnog društva, u AZOO u pravilu slijedi vodstvo Ministarstva. Drugo, potrebno je naći načina da se angažman nastavnika i stručnih suradnika u ovakvim programima aktivno potiče. To u prvom redu ima veze sa spremnošću da se u obrazovanje ulaže sustavnije i izdašnije.“

„Prepreke su u nerazumijevanju naše uloge i neprihvaćanju iste u donošenju javnih politika i zakonskih propisa.“

„Velika prepreka je što Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO) izražava mišljenje o stručnosti programa, a nema razvijene i transparentno objavljene kriterije i procedure. Druga tijela (MZO i ASO) često nisu usmjereni na suradnju s civilnim društvom u dovoljnoj mjeri.“

„Birokracija i administracija - previše papirnatog posla koji guši konkretan rad s djecom i mladima.“

„Velik problem su zakonsko-administrativne poteškoće, sporost birokracije. Postoji jako izražen spill-over efekt s viših institucija na organizacije pod njima. To znači da neka institucija birokratski optereti neku organizaciju, koja da bi zadovoljila određene pokazatelje mora provoditi niz administrativnih procedura. Da bi prikupila podatke o nekome ili nečemu, krajnji korisnici moraju imati dosta posla s administracijom.“

Sljedeći citat dotiče se nužnosti suradnje s Agencijom za odgoj i obrazovanje koju udruge često procjenjuju sporom i nedovoljno transparentnom u odabiru kriterija pri odlučivanju o verifikaciji programa.

„...Isto tako se susrećemo sa situacijama da škole traže potvrdu o verifikaciji programa od Agencije za odgoj i obrazovanje koja nas zavlači za odobrenjem već 2 godine.“

Upravo Agencija za odgoj i obrazovanje koja je predstavnik formalnog sustava odgoja i obrazovanja, ovakvim načinom djelovanja prema navodima udruga predstavlja prepreku njihovom radu te otežava (a možda i ograničava) uključivanje udruga u obrazovanje.

Od ostalih prepreka, udruge su spomenule manjak ljudi i resursa, nedostatak sredstva i prostora, preopterećenost suradnika koji su voljni surađivati ali nemaju vremena, nepoštivanje dogovorenih termina od strane škola te preopterećenost korisnika različitim programima i aktivnostima.

„Velik broj organizacija civilnog društva na području Zagreba koji nude svoje projekte. Preopterećenost učenika različitim programima i aktivnostima. Često stvaranje godišnjih planova škola i vrijeme kad udruge dobiju financijska sredstva nisu usklađene što otežava provedbu nekih projekata.“

Udrugama je postavljeno i pitanje koje konkretne korake poduzimaju te što je potrebno učiniti kako bi se ublažile ili uklonile navedene prepreke. Budući da su udruge kao najveću prepreku u svojem radu navele financijsku situaciju, ne čudi da se najviše konkretnih akcija i prijedloga ticalo upravo osiguravanja većih financijskih sredstava za provođenje programa/projekata i kontinuirano financiranje civilnog društva. Udruge spominju pokušaje da sami osiguraju financijsku održivost projekata te javljanje na natječaje uz pisanje kvalitetnih projekata koji će im omogućiti lakše dobivanje sredstava od različitih donatora. Zanimljivo je da u istraživanju Šepetavec iz 2012. godine o suradnji škola i udruga koje se bave odgojem i obrazovanjem za ljudska prava, samo manji broj udruga kao prijedlog unaprjeđivanja suradnje predložio veća financijska sredstva za provođenje programa/projekata te kontinuirano financiranje organizacija civilnog društva.

„Kreiranje programa koji imaju mogućnost ući u državni proračun ili proračun na lokalnoj ili regionalnoj razini.“

„Pisanje, dobivanje i provedba projekata s dobro definiranim ciljevima (npr. iz EU strukturnih fondova, i sl.). Na taj način se osiguravaju nužna financijska sredstva za provedbu projekata.“

„Pokušavamo se ojačati kadrovski i usmjeravamo se na kontinuirane ali i inovativne načine financiranja rada udruge kako ne bi ovisili isključivo o projektnim sredstvima.“

„Trudimo se naći dodatne izvore financiranja te se ne oslanjati isključivo na sredstva tijela državne uprave.“

„Veća pomoć udrugama koje postižu rezultate u osiguravanju prihoda. Ili omogućavanje stjecanje prihoda za zapošljavanje osoba. Udruge poput naših postižu znatno više rezultata uz znatno manje novaca. Neophodni su i prostorni kapaciteti.“

Povezano s prijedlogom veće financijske podrške, udruge su navele da pokušavaju komunicirati s nadležnim institucijama te predlažu njihovu aktivniju ulogu. Udruge također navode kako je njihova zagovaračka uloga jedan od načina rješavanja prepreka u njihovom radu.

„Analiziramo različite primjere suradnji i uputit ćemo preporuke AZOO da razvije i objavi kriterije i procedure.“

„Često se nastojimo žaliti i uputiti prigovor što usmeni što pismeni onima koji odlučuju.“

„Da nadležne institucije veći naglasak stave na medijsko opismenjavanje djece, ali i odraslih.“

„Konkretan razvoj kurikuluma informacijske pismenosti za osnovne i srednje škole koji bi stručnim suradnicima knjižničarima definirao rad s učenicima, teme i vrijeme kako ne bi samostalno morali improvizirati i nametati se nastavnicima o čijoj volji često ovise. Udruga se pridružuje javnim raspravama prilikom izmjena zakona ili izrade kurikuluma.

„Informiranje i edukacija donositelja odluka i ljudi na rukovodećim pozicijama u resornom ministarstvu.“

„Kontinuirano zagovaramo institucionalne mehanizme koji će osigurati navedene promjene, bilo samostalno, bilo u platformama poput GOOD Inicijative“

„Prepoznati od sustava koliko je važnost civilnih inicijativa i svim sredstvima ih suportirati. Sustav ne može raditi uspješno bez civilnog društva.. mora svatko staviti u svoje spoznaje.“

„S rezultatima upoznajemo donositelje odluka te zagovaramo sustavno uvođenje ovakvih oblika programa.“

Još jedan od načina nadilaženja prepreka jest kvalitetna i kontinuirana komunikacija s odgojno-obrazovnim ustanovama te partnerima. Udruge naglašavaju kako je bitan suradnički odnos i otvorena, redovita komunikacija te nekakav oblik

ugovora/dogovora. Također, udruge spominju i informiranje i motiviranje odgojno-obrazovnih djelatnika te upoznavanje s radom udruga.

„Redovito komuniciramo sa školama i nastojimo odgovoriti na njihove potrebe u dijelu u kojem možemo i uključiti ih kao partnere na projektima.“

„Češća/redovitija, jasnija i kvalitetnija komunikacije s partnerima.“

„Pokušavamo napraviti što bolje ugovore sa školama, razmišljamo možda uključiti penale za nepoštovanje rokova.“

„Radimo na uspostavljanju bolje komunikacije sa svim dionicima, usmjeravamo više pažnje na korisnike i ono što će oni dobiti iz projekta.“

„Sve prepreke uspijevamo riješiti konstruktivnim dijalogom i jasnom vizijom o koristi suradnje između naše udruge i partnerskih odgojno-obrazovnih ustanova.“

„Ustrajemo u komunikaciji, prijedlozima i pozivima na suradnju, uključivanjem njih u naše i nas u njihove aktivnosti, podržavanjem njihova rada, interesom za njihov rad, planiranjem zajedničkih aktivnosti sukladno njihovim potrebama...“

„Definitivno to je motivacija i upoznavanje i donatora i ustanova s vrijednostima kvalitetne edukacije i stvaranje edukativnosti sustavnog okvira u kojem će osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju maksimalno razviti vlastite talente.“

„Objašnjavamo im da smo nadopuna redovitoj nastavi, a ne konkurencija.“

Ostali načini i prijedlozi ublažavanja ili uklanjanja prepreka su dosljednost i odgovornost kod planiranja, provedbe i evaluacije aktivnosti, povećanje povjerenja u društvu te rad na osvješćivanju javnosti, podizanje kvalitete programa, povezivanje s drugim akterima, medijski istupi te upornost.

„Bez obzira na prepreke uvijek nastojimo iznova započeti suradnju pa ćemo vjerojatno taj jedan put preskočiti zid jer s druge strane ima mnoštvo prekrasnih mladih profesora koji su voljni surađivati i raditi, ali bez blagoslova rektorata, to često nisu u mogućnosti.“

„Jedan način za ublažavanje tih prepreka je povećanje povjerenja u društvu. Iako je to dosta teško, čini se da se tako može postići administrativno rasterećenje.“

„Povezivanje s drugim organizacijama civilnog društva, zainteresiranim školama i jedinicama lokalne samouprave, podizanje kapaciteta šireg kruga aktera za zagovaračku i provedbenu podršku građanskom odgoju i obrazovanju.“

„Tražimo sredstva. Upoznajemo se bolje sa ravnateljima/nastavnicima i pokušavamo ostvariti suradnju. Ne odustajemo lako!“

„Uporan rad i ne odustajanje od uvjerenja u dobru kvalitetu rada i projekata“

Također, pojedine udruge imaju osjećaj bespomoćnosti te navode da iz tog razloga ne poduzimaju ništa.

„Ništa jer kod nas još uvijek kod nekih ureda i ministarstva donacije idu prema "preporukama" i poznanstvima.“

6. Zaključak

U ovome su radu prikazani rezultati anketnog istraživanja provedenog u rujnu i listopadu 2017. godine na prigodnom uzorku od devedeset i jedne organizacije civilnog društva. Okvir uzorka sastavljen je na temelju kriterija ostvarene financijske potpore za projekte i programe od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja za područje izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja djece i mladih, unazad pet godina. Osnovni cilj rada bio je dobiti uvid u strukturu, specifična područja i načine djelovanja organizacija civilnog društva koje djeluju u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja te njihov doprinos odgoju i obrazovanju.

Udruge iz uzorka koje se bave odgojem i obrazovanjem djeluju uglavnom između dvadeset i jedanaest godina te se najveći broj njih nalazi u Gradu Zagrebu. Najveći broj udruga ima od jednog do tri zaposlenika te se teži zaposlenju na puno radno vrijeme s ugovorom na neodređeno vrijeme te na puno radno vrijeme s ugovorom na određeno. Velika većina vodećih osoba udruge kao što su predsjednici/e i voditelji/ice programa odnosno projekata su visokoobrazovani, najčešće iz područja društvenih znanosti. Skoro dvije trećine udruga zapošljava odgojno-obrazovne stručnjake, međutim, samo malo više od desetine udruga je navelo da zapošljava pedagoge odnosno pedagoginje.

Više od polovine udruga je navelo kako je većina njihovih programa/projekata iz područja odgoja i obrazovanja. Što se tiče odgojno-obrazovnih područja djelovanja,

najviše je udruga navelo poticanje volonterstva, obrazovanje i prava djece i osoba s invaliditetom/teškoćama u razvoju/kroničnim bolestima, zaštitu zdravlja mladih, borbu protiv ovisnosti i nasilja te ljudska prava i građanski odgoj i obrazovanje. Djeca i mladi su korisnici usluga više od polovine udruga te u skladu s time, najveći broj udruga nudi programe za srednjoškolsku i osnovnoškolsku razinu. Udruge su u proteklih pet godina najčešće bile financirane od strane jedinica lokalne i regionalne samouprave a najrjeđe od strane Ministarstva zdravstva i fondova Europske unije. Ovo je relativan podatak jer neke institucije su imale više natječaja od drugih te je moguće da se udruge jednostavno nisu javljale na natječaje pojedinih institucija.

Čak 93,4% udruga iz uzorka surađivalo je u provođenju projekata s odgojno – obrazovnim ustanovama. Suradnja se u većini slučajeva ostvaruje na inicijativu udruga a najviše surađuju s osnovnim školama te s ravnateljima i pedagozima. Većina udruga je navelo da su uglavnom zadovoljni s dosadašnjom suradnjom s ustanovama. Najviše razloga zadovoljstva u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama odnosilo se na dobru komunikaciju te otvorenost za suradnju ustanova. Udruge su također isticale zainteresiranost, motivaciju i entuzijazam djelatnika ustanova kao važne faktore uspješne suradnje. U skladu s time, udruge kao glavni razlog nezadovoljstva u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama navode nezainteresiranost ustanova za suradnju te nepostojanje inicijative s njihove strane. Najviše navedenih čimbenika uspješne suradnje odnosilo se na motiviranost djelatnika ustanova te na interes za dobrobit djece i mladih. Osim motiviranosti, udruge spominju i važnost jasno dogovorenih zajedničkih ciljeva te obaveza i očekivanja svih strana. Kada je u pitanju neuspješna suradnja, udruge kao glavni razlog navode nezainteresiranost i nemotiviranost djelatnika ustanova. Drugi veliki razlog neuspješne suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama, udruge vide u preopterećenosti djelatnika, školskog programa te nedostatku vremena za sudjelovanjem u projektima.

Podaci pokazuju da više od polovine udruga procjenjuje svoj rad u području odgoja i obrazovanja uglavnom inovativnim u odnosu na formalni sustav odgoja i obrazovanja. Kao najvažniji doprinos odgoju i obrazovanju udruge su u najvećoj mjeri navodile inovativne metode i oblike rada s naglaskom na individualnom pristupu te interaktivnom i iskustvenom učenju uz bavljenje sadržajem koji je nedovoljno ili uopće nije zastupljen u formalnom kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova. Što se tiče

utjecaja na formalni sustav odgoja i obrazovanja, djelovanja udruga uglavnom nisu usmjerena upućivanju kritike nacionalnoj obrazovnoj politici. Također, samo nešto više od četvrtine udruga je potvrdno odgovorilo kako je njihova udruga utjecala na formiranje neke javne obrazovne politike što ukazuje na potrebu unaprjeđenja ovog područja djelovanja udruga. Što se tiče doprinosa odgoju i obrazovanju općenito, udruge su najčešće navodile obogaćivanje odgojno-obrazovnih sadržaja i kurikuluma te stručno usavršavanje obrazovnih djelatnika. Drugi glavni doprinos udruge vide u osiguravanju kvalitetnog slobodnog vremena djece i mladih te razvoj socijalnih vještina, kreativnosti, kritičkog mišljenja, razvoja samopouzdanja te cjelokupne osobnosti učenika.

Glavnu prepreku u provedbi odgojno-obrazovnih programa općenito te u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama, udruge vide u nedostatku financijskih sredstava. Drugi veliki problem udruge vide u nezainteresiranosti samih odgojno-obrazovnih ustanova i njihovih djelatnika te neinformiranosti odnosno nerazumijevanju o važnosti rada udruga i njihovih programa. Nadalje, udruge su navodile nefleksibilnost i krutost obrazovnog sustava te odgovarajućih nadležnih tijela, Ministarstva znanosti i obrazovanja te Agencije za odgoj i obrazovanje.

Kao glavni prijedlog ublažavanja ili uklanjanja navedenih prepreka, udruge su navodile osiguravanje većih financijskih sredstava za provođenje programa/projekata i kontinuirano financiranje civilnog društva. Osim toga, udruge pokušavaju nadilaziti prepreke kvalitetnom i kontinuiranom komunikacijom s odgojno-obrazovnim ustanovama te partnerima.

Iako su ciljevi istraživanja ostvareni te je dobiven uvid u strukturu, područja, načine djelovanja udruga u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja te njihov doprinos odgoju i obrazovanju, dobiveni rezultati su ograničenog dometa zbog nereprezentativnog uzorka udruga koje se bave odgojem i obrazovanjem ali i zbog nedostatka drugih srodnih istraživanja. Također, jedan od razloga ograničenog dometa istraživanja jest i uporaba deskriptivnih statističkih postupaka na što smo se odlučili zbog veličine uzorka. Stoga bi bilo poželjno provesti istraživanje na reprezentativnom uzorku udruga koje provode odgojno-obrazovne programe i projekte uz daljnju razradu upitnika. Također, kvalitativno istraživanje bi dalo dublji uvid u doprinos udruga odgoju

i obrazovanju ali i posebice u probleme i prepreke vezane uz suradnju s odgojno-obrazovnim ustanovama te odnose s nadležnim institucijama. Takva istraživanja bi javnosti prikazala značaj i važnost djelovanja organizacija civilnog društva u području odgoja i obrazovanja te smanjile stigmatizaciju i nepovjerenje prema civilnom društvu, što su udruge u ovom istraživanju spomenule u više navrata. Također, daljnja istraživanja ovog područja bi mogla usmjeriti pažnju kreatora nacionalnih obrazovnih politika da usvoje pozitivna iskustva udruga u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja te da njihovim uključivanjem obogate formalni sustav odgoja i obrazovanja.

7. Popis literature

Aga Khan Foundation Team (2007). *Non-State Providers and PublicPrivate-Community Partnerships in Education.* Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2008, Education for All by 2015: will we make it?

Anheier, K. H. (2005)*Civil society : measurement, evaluation, policy.* London; Sterling: Earthscan.

Bežovan, G. (2004) *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Bežovan, G., Matančević, J. (2017) *Civilno društvo i pozitivne promjene.* Zagreb: Školska knjiga.

Bromley, P. (2010) The Rationalization of Educational Development: Scientific Activity among International Nongovernmental Organizations. *Comparative Education Review,* 54 (4):577-601.

Brajdić-Vuković, M., Ančić, B., Domazet, M. (2014.) *Podrška: trajni učinak ili poticajni trenutak? Društveni i gospodarski učinci Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva*. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.

Kamil, M. (2007)*Looking again at non-formal and informal education towards a new paradigm.* Center for Research in International Cooperation In Educational Development, University of Tsukuba.

Kovač, V., Buchberger, I. (2013) Suradnja škola i vanjskih dionika. *Sociologija i prostor,*51 (3):525-545.

Kuka, E. (2012) Koncept neformalnog obrazovanja. *Život i škola*, 58 (27):197-203.

Lalić, D. (2006) Društveni trendovi i komunikacijski aspekti djelovanja nevladinih organizacija u hrvatskoj. U: Franc, R., Šakić, V., Šalaj B., Lalić, D., Kunac, S. (ur.)*Udruge u očima javnosti: istraživanje javnog mnijenja s osvrtima*. Zagreb: Academy of Eductional Development.

Ljubanović, D. (2016) *Praćenje javnih politika,* Zagreb: B.a.B.e.

Magdić, B. (2015) *Civilni aktivizam studenata diplomskih studija društvenih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.* Diplomski rad. Filozofski Fakultet u Zagrebu.

Meyer, H.-D., Lowe Boyd, W. (2001) *Education Between State, Markets, and Civil Society: Comparative Perspectives.* New Yersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.

Meyer, H.-D. (2001) Civil society and Education-The return of an Idea. U: Meyer, H.-D., Lowe Boyd, W. (ur.) *Education Between State, Markets, and Civil Society: Comparative Perspectives.*New Yersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.

Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva. (2012) *Procjena stanja razvoja organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva.

Narodne novine (2014). *Zakon o udrugama.* Zagreb: Narodne novine d.d.

Reese-Schäferm W. (2004) Civilno društvo i demokracija. *Politička misao*, 41 (3): 65-79.

Rose, P. (2007) *NGO provision of basic education: alternative or complementary service delivery to support access to the excluded?* Brighton: CREATE.

Rose, P. (2009) NGO provision of basic education: alternative or complementary service delivery to support access to the excluded? *Compare*, 39 (2):219-233.

Sutton, M., Arnove, R. F. (2004) *Civil society or shadow state?:state-NGO relations in education.* Greenwich: Conn. Information Age Publ.

Šepetavec, I. (2012) *Međunarodni okvir uključivanja organizacija civilnog društva u formalno-sistemsku provedbu odgoja i obrazovanja za ljudska prava*. Magistarski rad. Filozofski Fakultet u Zagrebu.

Zakošek, N. (1991) Iščezavanje pojma „građansko društvo“ u diskursu društvenih znanosti i mogućnosti njegove kritičke obnove. U: Mirić, M. (ur.)*Građansko društvo i država.* Zagreb: Naprijed.

PRILOZI

ANKETNI UPITNIK

Poštovani/a,

pred Vama se nalazi anketni upitnik namijenjen ispitivanju **uloge organizacija civilnog društva u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja.** Ovo se istraživanje provodi u sklopu diplomskog rada na Odsjeku za soiologiju i Odsjeku za pedagogiju Filozofskog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ljubazno Vas molim da izdvojite oko 20 minuta svog vremena u ispunjavaju ovog upitnika koji ispituje strukturu, uvjete i način djelovanja organizacija civilnog društva.

Anketa se ispunjava u potpunosti anonimno, a dobiveni rezultati bit će korišteni isključivo u znanstvene svrhe te se nikada neće analizirati na razini pojedinog ispitanika. Napominjem kako je provođenje istraživanja u skladu sa znanstvenom etikom što je potvrđeno i od strane Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja.

Nadam se da će Vaše sudjelovanje u ovom istraživanju doprinijeti detaljnijem uvidu u važnost i ulogu organizacija civilnog društva u izuzetno važnom području odgoja i obrazovanja

Ako imate određena pitanja ili komentare slobodno se obratite na e-mail adresu: lucija.bosnjak@gmail.com.

Unaprijed Vam zahvaljujem na sudjelovanju,

Lucija Bošnjak

1. Od koje godine djeluje Vaša udruga? _____

2. U kojem mjestu se nalazi sjedište Vaše udruge: _____

3. Koliko udruga ima zaposlenih po sljedećim kategorijama u 2017. godini:

— Ukupan broj zaposlenih
— Broj zaposlenih na puno radno vrijeme po ugovoru na neodređeno
— Broj zaposlenih na nepuno radno vrijeme po ugovoru na neodređeno
— Broj zaposlenih na puno radno vrijeme po ugovoru na određeno

— Broj zaposlenih na nepuno radno vrijeme po ugovoru na određeno
__Volonteri

4. Navedite stupanj obrazovanja direktora/ice udruge?

    1) Nezavršena osnovna škola
    2) Završena osnovna škola
    3) Završena srednja škola
    4) Završena visoka škola
    5) Fakultetsko obrazovanje
    6) Doktorat znanosti, specijalizacija ili više

5. Navedite područje obrazovanja direktora/ice udruge?

    1) Prirodne znanosti (npr. matematika, fizika)
    2) Tehničke znanosti (npr. elektrotehnika, arhitektura)
    3) Biomedicina i zdravstvo (npr. medicina, farmacija)
    4) Biotehničke znanosti (npr. agronomija, šumarstvo)
    5) Društvene znanosti (npr. ekonomija, pravo, sociologija, psihologija, pedagogija)
    6) Humanističke znanosti (npr. filozofija, povijest, etnologija, antropologija)
    7) Umjetničko područje (npr. likovna umjetnost, glazbena umjetnost)
    8) Ostalo:_____

6. Koji je stupanj obrazovanja vodećih zaposlenika/ica / glavnih voditelja/ica projekata?

    Osoba 1:

    1) Nezavršena osnovna škola
    2) Završena osnovna škola
    3) Završena srednja škola
    4) Završena visoka škola
    5) Fakultetsko obrazovanje
    6) Doktorat znanosti, specijalizacija ili više

7. Koje je područje obrazovanja vodećih zaposlenika/ica / glavnih voditelja/ica projekata?

    Osoba 1:

    1) Prirodne znanosti (npr. matematika, fizika)
    2) Tehničke znanosti (npr. elektrotehnika, arhitektura)
    3) Biomedicina i zdravstvo (npr. medicina, farmacija)

4) Biotehničke znanosti (npr. agronomija, šumarstvo)
5) Društvene znanosti (npr. ekonomija, pravo, sociologija, psihologija, pedagogija)
6) Humanističke znanosti (npr. filozofija, povijest, etnologija, antropologija)
7) Umjetničko područje (npr. likovna umjetnost, glazbena umjetnost)
8) Ostalo:_____

8. Koji je stupanj obrazovanja vodećih zaposlenika/ica / glavnih voditelja/ica projekata?

   Osoba 2:

   1) Nezavršena osnovna škola
   2) Završena osnovna škola
   3) Završena srednja škola
   4) Završena visoka škola
   5) Fakultetsko obrazovanje
   6) Doktorat znanosti, specijalizacija ili više

9. Koje je područje obrazovanja vodećih zaposlenika/ica / glavnih voditelja/ica projekata?

   Osoba 2:

   1) Prirodne znanosti (npr. matematika, fizika)
   2) Tehničke znanosti (npr. elektrotehnika, arhitektura)
   3) Biomedicina i zdravstvo (npr. medicina, farmacija)
   4) Biotehničke znanosti (npr. agronomija, šumarstvo)
   5) Društvene znanosti (npr. ekonomija, pravo, sociologija, psihologija, pedagogija)
   6) Humanističke znanosti (npr. filozofija, povijest, etnologija, antropologija)
   7) Umjetničko područje (npr. likovna umjetnost, glazbena umjetnost)
   8) Ostalo:_____

10. Koji od navedenih stručnjaka su zaposleni u Vašoj udruzi?

    1) Učitelj/ica razredne nastave
    2) Učitelj/ica predmetne nastave
    3) Profesor/ica (nastavnički smjer na fakultetu)
    4) Psiholog/inja
    5) Pedagog/inja
    6) Edukacijski/a rehabilitator/ica
    7) Logoped/inja
    8) Socijalni/a radnik/ca
    9) Socijalni/a pedagog/inja
    10) Nitko od navedenih

11. Procijenite u kojoj mjeri se Vaša udruga bavi odgojno-obrazovnim programima/projektima?

    1. Isključivo
    2. Većina programa/projekata
    3. Manji dio programa/projekata
    4. Samo povremeno

12. Odaberite odgojno-obrazovna područja djelovanja Vaše organizacije:

    1) građanski odgoj i obrazovanje
    2) interkulturno obrazovanje
    3) ljudska prava
    4) prava nacionalnih manjina
    5) prava djece
    6) ravnopravnost spolova
    7) obrazovanje i prava djece i osoba s invaliditetom/teškoćama u razvoju/kroničnim bolestima
    8) obrazovanje darovitih
    9) razvoj kreativnosti i stvaralaštva
    10) siromaštvo, nezaposlenost, socijalna isključenost
    11) promicanje umjetnosti
    12) zaštita okoliša, održivi razvoj
    13) zaštita zdravlja mladih, borba protiv ovisnosti i nasilja
    14) socijalno-društveno poduzetništvo
    15) odgoj i obrazovanje o pravilnoj prehrani i zdravlju mladih
    16) odgoj i obrazovanje za mir, toleranciju i nenasilje
    17) informatička pismenost
    18) medijska pismenost/medijski odgoj i obrazovanje
    19) obrazovanje odraslih
    20) poticanje volonterstva
    21) promicanje sporta
    22) praćenje javnih politika u obrazovanju
    23) promicanje kvalitete i transparentnosti odgojno-obrazovnih ustanova
    24) stručno osposobljavanje i podrška učiteljima i stručnom osoblju
    25) promicanje određenih područja znanosti (npr. matematike, biologije)
    26) ostalo: _____

13. Navedite kojim su korisnicima namijenjene djelatnosti Vaše udruge? _____

14. Za koje odgojno-obrazovne razine Vaša udruga nudi programe?

    1) Predškolska razina
    2) Osnovnoškolska razina
    3) Srednjoškolska razina
    4) Visokoškolska razina

15. Molimo Vas da označite koliko često ste za provođenje programa/projekata u proteklih 5 godina u području odgoja i obrazovanja primili financijsku pomoć iz sljedećih izvora?

	nikada	vrlo rijetko	ponekad	često	vrlo često
a) Ministarstvo znanosti i obrazovanja	□	□	□	□	□
b) Ministarstvo socijalne politike i mladih	□	□	□	□	□
c) Ministarstvo zdravstva	□	□	□	□	□
d) Fondovi Europske Unije	□	□	□	□	□
e) Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva	□	□	□	□	□
f) Jedinice lokalne i regionalne samouprave	□	□	□	□	□
g) Članarine, donacije i sponzorstva	□	□	□	□	□
h) Ostali izvori	□	□	□	□	□

16. [FILTER] Je li Vaša udruga provodila ili trenutno provodi projekte u suradnji s odgojno – obrazovnim ustanovama?

    DA NE

17. Koliko ste u proteklih 5 godina, proveli projekata u suradnji s javnim odgojno-obrazovnim ustanovama?

    _____

18. Ukratko opišite takav jedan program ili projekt (navedite teme, sadržaje, korisnike i rezultate):

    _____
    _____
    _____

_____
_____
_____
_____

19. Označite koliko često se suradnja ostvarivala na inicijativu:

	nikada	vrlo rijetko	ponekad	često	vrlo često
a) Vaše udruge	□	□	□	□	□
b) Odgojno – obrazovne ustanove	□	□	□	□	□
c) Agencije za odgoj i obrazovanje	□	□	□	□	□
d) Ostalo:_____	□	□	□	□	□

20. Navedite koliko ste projekata i programa proveli u proteklih 5 godina u suradnji s pojedinim odgojno – obrazovnim ustanovama?

	nijedan	jedan	2-5	6-10	više od 10
e) Dječji vrtići	□	□	□	□	□
f) Osnovne škole	□	□	□	□	□
g) Srednje škole	□	□	□	□	□
h) Visokoškolske ustanove	□	□	□	□	□
i) Ostalo:_____	□	□	□	□	□

21. Koliko ste zadovoljni dosadašnjom suradnjom s odgojno-obrazovnim ustanovama?

1) Uopće nismo zadovoljni
2) Uglavnom smo nezadovoljni
3) Ne znam, ne mogu procijeniti
4) Uglavnom smo zadovoljni
5) U potpunosti smo zadovoljni

22. Molim Vas da opišete ukratko razloge zadovoljstva ili nezadovoljstva u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama?

_____
_____

_____
_____
_____
_____
_____

23. S kime najčešće surađujete u provedbi projekata u odgojno-obrazovnim ustanovama?

    1) Ravnateljima
    2) Psiholozima
    3) Pedagozima
    4) Ostalim stručnim suradnicima
    5) Nekim drugim

24. S kojim djelatnicima odgojno-obrazovnih ustanova je dosadašnja suradnja bila najuspješnija te koji su prema Vašem mišljenju razlozi dobre suradnje?

    _____
    _____
    _____
    _____

25. Koji su prema Vašem mišljenju najčešći razlozi neuspješne suradnje?

    _____
    _____
    _____
    _____
    _____
    _____
    _____

26. Procijenite koliko je rad vaše udruge u području odgoja i obrazovanja inovativan u odnosu na formalni sustav odgoja i obrazovanja?

    1) Uopće nije inovativan
    2) Uglavnom nije inovativan
    3) Ne znam, nisam siguran/na
    4) Uglavnom je inovativan
    5) U potpunosti je inovativan

27. Što Vaša udruga nudi kao doprinos odgoju i obrazovanju, a nije ponuđeno u sklopu procesa formalnog odgoja i obrazovanja? (sadržaj, metode, oblici rada)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

28. Na koji način se osigurava održivost vaših programa/projekata u formalnom sustavu odgoja i obrazovanja?

1) Diseminacijom znanja među nastavnicima, stručnim suradnicima i ostalim djelatnicima u odgojno-obrazovnoj ustanovi
2) Programi i projekti služe kao poticaj za osmišljavanje novih izvannastavnih aktivnosti
3) Programi i projekti služe kao poticaj za osmišljavanje fakultativnih predmeta
4) Izradom udžbenika/priručnika/nastavnih materijala
5) Usvajanjem novih metoda u redovnom nastavnom procesu
6) Implementacijom dodatnih sadržaja i aktivnosti u kurikulum odnosno silabi
7) Utjecajem na formiranje javnih politika
8) Rad udruge ne utječe na formalni sustav odgoja i obrazovanja
9) Ostalo:_____

29. [FILTER] Koliko često se Vaša udruga bavi istraživačkim radom u području odgoja i obrazovanja?

1) Vrlo često
2) Često
3) Ponekad
4) Vrlo rijetko
5) Nikada

30. Navedite posljednje istraživanje koje ste proveli u području odgoja i obrazovanja:

_____
_____
_____
_____

31. [FILTER] U kojoj mjeri su djelovanja Vaše udruge usmjerena upućivanju kritike nacionalnoj obrazovnoj politici?

    1) Uopće nisu usmjerena
    2) Uglavnom nisu usmjerena
    3) Ne znam, ne mogu procijeniti
    4) Uglavnom su usmjerena
    5) U potpunosti su usmjerena

32. Ukratko opišite na koji način Vaša udruga kritizira nacionalnu obrazovnu politiku?

    _____
    _____
    _____
    _____
    _____
    _____

33. [FILTER] Je li Vaša udruga utjecala na fomiranje neke javne obrazovne politike?

    DA NE

34. Navedite na formiranje koje javne obrazovne politike je Vaša udruga utjecala te ukratko opišite način na koji ste to postigli?

    _____
    _____
    _____
    _____

35. Kako biste definirali doprinose Vaše udruge odgoju i obrazovanju općenito, neovisno o lokalnoj ili nacionalnoj razini?

    _____
    _____
    _____
    _____
    _____
    _____

36. S kojim preprekama se Vaša udruga najčešće susreće u provedbi odgojno-obrazovnih programa općenito te u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama?

_____
_____
_____
_____

37. Što poduzimate za ublažavanje ili uklanjanje tih prepreka te koji su vaši prijedlozi?

_____
_____
_____
_____
_____

38. Navedite koja je Vaša pozicija u udruzi:

_____

39. Koji je stupanj Vašeg obrazovanja?

1) Nezavršena osnovna škola
2) Završena osnovna škola
3) Završena srednja škola
4) Završena visoka škola
5) Fakultetsko obrazovanje
6) Doktorat znanosti, specijalizacija ili više

40. Koje je Vaše područje obrazovanja?

1) Prirodne znanosti (npr. matematika, fizika)
2) Tehničke znanosti (npr. elektrotehnika, arhitektura)
3) Biomedicina i zdravstvo (npr. medicina, farmacija)
4) Biotehničke znanosti (npr. agronomija, šumarstvo)
5) Društvene znanosti (npr. ekonomija, pravo, sociologija, psihologija, pedagogija)
6) Humanističke znanosti (npr. filozofija, povijest, etnologija, antropologija)
7) Umjetničko područje (npr. likovna umjetnost, glazbena umjetnost)
8) Ostalo:_____

SAŽETAK

U radu su prikazani rezultati anketnog istraživanja uloge organizacija civilnog društva u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja. Istraživanje je provedeno na uzorku od 91 udruge koje su u zadnjih pet godina ostvarile financijsku potporu za projekte i programe od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja za područje izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja djece i mladih. Cilj rada bio je dobiti detaljniji uvid u strukturu, specifična područja i načine djelovanja organizacija civilnog društva koje djeluju u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja te njihov doprinos odgoju i obrazovanju. Također, željeli smo ispitati učestalost, prirodu i kvalitetu suradnje s odgojno – obrazovnim ustanovama, strukturu udruga i zaposlenih, izvore financiranja, prepreke na koje nailaze u ostvarivanju ciljeva, utjecaj na promjene u formalnom sustavu odgoja i obrazovanja i korištenje inovativnih metoda učenja i poučavanja. Rezultati su pokazali da se udruge najviše bave poticanjem volonterstva, obrazovanjem i pravima djece i osoba s invaliditetom/teškoćama u razvoju/kroničnim bolestima te zaštitom zdravlja mladih, borbom protiv ovisnosti i nasilja.Čak 93,4% udruga iz uzorka surađivalo je u provođenju projekata s odgojno – obrazovnim ustanovama, najčešće s osnovnim školama te su udruge uglavnom zadovoljne suradnjom. Udruge uglavnom nisu aktivne u upućivanju kritike nacionalnoj obrazovnoj politici ili utjecaju na javne obrazovne politike a svoje glavne doprinose odgoju i obrazovanju vide u obogaćivanju odgojno-obrazovnih sadržaja i kurikuluma te stručnom usavršavanju obrazovnih djelatnika. Najveći problem u svome radu, udruge vide u nedostatku financijskih sredstava.

Ključne riječi: udruge, civilno društvo, izvaninstitucionalni odgoj i obrazovanje, formalno obrazovanje

SUMMARY

The paper presents the results of the survey of the role of civil society organisations in the field of non-institutional education. The study was conducted on a sample of 91 organisations that have received financial support for projects and programs from the Ministry of science and education in the area of non-institutional education for children and youth in the past five years. The aim of the study was to gain a more detailed insight into the structure, specific areas and ways in which civil society organizations are operating in the field of non-institutional education and their contribution to the education. We also wanted to examine the frequency, nature and quality of cooperation with educational institutions, the structure of organisations and their employees, funding sources, obstacles to achieving goals, the impact on changes in the formal education system and the use of innovative learning and teaching methods.

The results show that the organisations are active the most in the following areas: promotion of volunteering, education and rights of children and people with disabilities/developmental disabilities/chronic illnesses and the protection of young people's health, struggle against addiction and violence. 93,4% of the organisations in the sample cooperated in the implementation of projects with educational institutions, most often with primary schools. Furthermore, organisations are mostly satisfied with cooperation. Organisations are largely not active in criticising national education policy or in influencing education policies. Organisations see their main contributions to education in enriching educational content and curricula, as well as in the professional training of educators. For organisations in the sample, the biggest problem in their work is a lack of financial resources.

Keywords: civil society organisations, civil society, non-institutional education, formal education